

KULTÚRA SLOVA

*Casopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Organ
jazykovedného ústavu
Eduvítia Štúra
SAV*

HLAVNÝ REDAKTOR

Ján Kačala

VÝKONNÝ REDAKTOR

Ivan Masár

REDAKČNÁ RADA

Eugénia Bajzíková, Valéria Be-
táková, Gejza Horák, Ján Ho-
recký, Ján Kačala, Ivan Masár,
Ján Matejčík, Ján Oravec, Kon-
štiantín Palkovič, Jozef Ružička,
Ján Sabol, Elena Smiešková,
Milan Urbančok

REDAKCIA

884 18 Bratislava, Nálepkova 26

KULTÚRA SLOVA — ROČNIK 9 — ČÍSLO 10

O B S A H

BOSÁK, J.: Nová etapa v roz- voji marxistickej jazykovedy	321
MLACEK, J.: Z problematiky slovenskej frazeologickej ter- minológie	328
KRÁĽ, Á.: Znelostná asimilácia	334
BELÁKOVÁ, A. a kol.: Sloven- ské entomologické názvoslo- vie III	339

Diskusie

Namiesto jednej diskusie	352
HORŇANSKÝ, I.: Sú slová <i>ter- minológia</i> a <i>názvoslovie</i> sy- nonymá?	352
HORECKÝ, J.: Terminológia, no- menklatúra, názvoslovie	355

Rozličnosti

Saľut, nie Saljut, Salut, Saljut. E. Kučerová	356
Morfematické členenie slovesa <i>hriat</i> — <i>hrejem</i> . J. Kačala	357
Podstatné mená <i>navážka</i> a <i>ná- važok</i> . E. Rísová	357
Niekomu pukajú päty. J. Ru- žička	358

Správy a posudky

Terminologické informačné stredisko vo Viedni. J. Ho- recký	360
Hodnotenie javiskovej reči. G. Horák	361
Jazyková stránka knižky <i>Zá- brana pracovních úrazov v poľnohospodárstve a ich od- škodňovanie</i> . M. Pisárik ková	363
Poznámka o jednej mystifikácii I. Ripka	367

Spytovali ste sa

Nezábudka žabie očko M. Majtánová	368
--	-----

Nová etapa v rozvoji marxistickej jazykovedy

JÁN BOSÁK

1. Z podnetu ideologického oddelenia ÚV KSČ a Prezidia ČSAV zložili sa 17. mája 1973 v Prahe na celoštátom seminári jazykovedci komunisti, aby kriticky zhodnotili spoločenské a ideologické postavenie jazykovedy v rámci ostatných spoločenských vied a ujasnili si teoreticko-metodologicke východiská marxistickej jazykovedy. Pri riešení celej problematiky sa opierali predovšetkým o *Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSČ*, o závery a uznesenia XIV. zjazdu strany, ako aj o uznesenia ústredných stranických orgánov o ideologických otázkach a spoločenských vedách. Jazykovedu treba rozvíjať tak — zdôraznilo sa hneď v úvodnom referáte G. Pavloviča —, aby maximálne slúžila dynamickému rozvoju vyspejšej socialistickej spoločnosti a aby jazykovedci zabezpečili bezporuchové fungovanie jazyka v ustavične narastajúcej spoločenskej komunikácii.

Zborník referátov z tohto seminára s názvom *O marxistickú jazykovedu v ČSSR* (vedecký redaktor J. Horacký, vydala Veda, vydavateľstvo SAV r. 1974) tematicky nadvázuje na predchádzajúce zborníky s problematikou marxistickej jazykovedy: *Za marxistickú jazykovedu a Jazykovedný zborník IV* z r. 1950, no najmä na posledný z liblickej konferencie konanej r. 1960 (*Problémy marxistickej jazykovedy*, 1962). O zborníkoch z päťdesiatych rokov, ktoré priniesli prevažne materiál z diskusie o jazykovede v sovietskej Pravde, stačí v tejto súvislosti spomenúť iba toľko, že sa v nich určovalo miesto jazykovedy a jazyka v rámci ostatných spoločenských vied najmä na pozadí boja proti marrizmu a prevažoval v nich konkrétny politický aspekt. V zborníku *Problémy marxistickej jazykovedy* sa riešili základné teoretické a metodologicke otázky marxisticky orientovanej jazykovedy: vztah jazyka

a spoločnosti, vznik a vývoj jazyka, vzťah jazyka a myslenia a jeho odraz najmä v systéme slovnej zásoby a v syntaxi, a napokon vzťah češtiny a slovenčiny. Problematika jazykových kontaktov a zbližovania češtiny a slovenčiny zaberala veľa miesta aj na bratislavskej konferencii r. 1962 (materiál vyšiel v siedmom zväzku *Jazykovedných štúdií* r. 1963) a v povedomí niektorých jazykovedcov neodôvodnenie prekryla samy základy marxistickej koncepcie jazyka.

2. Zborník *O marxistickú jazykovedu v ČSSR* v úzko teoretickom zmysle neprevyšuje zborník *Problémy marxistickej jazykovedy*. Dialekticky ho však prekonáva v impulzoch, podnetoch, záveroch, ktoré vyplývajú z prijatých uznesení, ako aj zo zovšeobecnenia vývinu jazykovedy a iných vied v ostatných rokoch, krizové nevynímajúc. Tento zborník vznikol v novej spoločensko-politickej situácii. Kým šesťdesiate roky charakterizovalo dovršenie socialistickej kultúrnej revolúcie, teraz musí jazyk (a jazykoveda) slúžiť potrebám vyspelej socialistickej spoločnosti v období vedecko-technického rozvoja. Preto sa dnes predmet marxistickej jazykovedy rozšíril o ďalšie dve oblasti — výskum vývoja a funkcií jazyka v socialistickej spoločnosti a vypracúvanie marxistickej teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry —, ktoré sú vyvolané súčasnými spoločenskými potrebami, ale zároveň aj rozvojom marxistickej metodológie a jeho odrazom v konkrétnych viedách.

O naliehavosti tejto požiadavky zreteľne svedčí aj to, že v referátoch, ktoré mierili na podstatu problému a nepohybovali sa iba na organizačnej báze, sa často konštatovalo: „trpela teoretická práca, malý záujem bol o metodologické otázky“ (Horálek, s. 24), „prevládal pozitivismus a ahistorizmus“ (Horecký, s. 39), „pracuje sa metódami, ktoré patria do dávnej minulosti“ (Ružička, s. 97), „na Slovensku sa pracuje zastaranou pozitivistickou metódou“ (Ondruš, s. 119), „zanedbávala sa gnozeologická stránka jazykovedy“ (Chloupek, s. 229) atď. Na jednej strane teda historické „kompromitovanie“ predchádzajúcich metód, či už išlo o štrukturalistickú absolutizáciu vzťahu na úkor substancie, redukovanie zložitých vzťahov v objektívnej realite na binárne opozície, či o nadraďovanie syntaktickej zložky v transformačnej gramatike, alebo aj o absolutizáciu historicko-porovnávacej metódy bez ohľadu na synchronný stav a či o zanedbávanie dialektickej negácie. Na druhej strane hrubý empirizmus, pozitivismus, vyčerpávanie vedeckého opisu klasifikáciou a triedením jazykových javov bez preniknutia do ich podstaty. Doterajší vývoj jazykovedy ukázal, že jednostrannú absolutizáciu úzko teoretického princípu v analýze jazyka alebo pozitivické nadraďovanie jazykových faktov, neprekračujúce zmyslovo-konkrétnu rovinu poznania, je schopná prekonáť iba marxistická jazykoveda, vychádzajúca z pozícií dialektického a historického mate-

rializmu, ktorá analyzuje jazyk komplexne, v zložitom dialektickom vzťahu k myšleniu a spoločnosti (Havránek, s. 78).

Teória historického materializmu značí historický medzník aj v dejinách jazykovedy a chápanie jazyka ako produktu spoločenského vývoja tvorí základnú tézu marxistickej jazykovedy (Petr, s. 238). Sociálnym a historickým pohľadom na jazyk prekonali Marx a Engels v svojich časoch biologický Schleicherov naturalizmus, Saussurov v podstate sociologický prístup, Humboldtovu ideu „ducha národa“, psychologizmus H. Steindhalia i univerzalizmus predchádzajúceho storočia. V tomto zmysle sú diela klasíkov marxizmu-leninizmu aj návodom, príkladom, ako kriticky pristupovať k prácam súčasných aj predchádzajúcich generácií a nachádzať v ich dielach pozitívne stránky dialektického a materialistického výkladu skutočnosti (Petr, s. 134). Zborník *O marxistickej jazykovede v ČSSR* je v prvom rade súčasným „návratom“ ku klasikom marxizmu-leninizmu, a to jednak k teoretičkým základom marxistickej jazykovedy, k dialektickému učeniu o spoločnosti, jednak k ich metodologickým postupom (Engelsovo riešenie konkrétnych jazykových problémov a ī.). Z tohto aspektu sú v zborníku najzávažnejšie obidva príspevky J. Petra (*Ideologické problémy dejín jazykovedy*, s. 149—165; *Miesto K. Marxa a F. Engelsa v dejinách jazykovedy*, s. 235—256).

3 Oblast jazykovej kultúry je najbezprostrednejšie spojená s každodenou spoločenskou praxou, najbezprostrednejšie sa v nej prejavuje občianska angažovanosť jazykovedcov vo vzťahu k širokej verejnosti, preto je to politicky najcitlivejšia oblasť. Vhodnou jazykovou politikou sa aktívne zasahuje do vývoja spisovného jazyka v zmysle demokratizácie spisovného jazyka podľa spoločenskej a jazykovej aktuálnosti. Citlivu treba riešiť najmä to, že verejné jazykové povedomie zaostáva nielen za jazykovednou teóriou, ale aj za praxou (tieto myšlienky rozvádzal J. Kučař). Práve aktuálne potreby dnešnej spoločnosti ukázali, že sa treba „vrátiť“ až na samý začiatok — k jazykovej výchove.

Jazyková výchova z dnešného vedeckého i politického pohľadu si vyžaduje definitívne zanechať teóriu i praxou prekonané hodnotenie iba podľa schematického kľúča „správne — nesprávne“ a nahradíť ho sice časovo náročnejším, ale neporovnatelné dôležitejším poznávaním zložitej stavby jazyka a jeho funkcií. Je paradoxné, že ešte dnes môžu vychádzať príručky, v ktorých sa nerešpektuje funkčný a štýlistický prístup k jazykovému systému, spisovný jazyk sa ochudobňuje o slová hovorového štýlu a hovorový štýl o prvky slangu (najmä odborného) a že sa tieto príručky najviac používajú v školskej praxi, resp. sú jej priamo adresované. Kým táto zjednodušujúca a nedialektická pravopisno-gramatická tradícia neustúpi funkčno štýlistickej interpretácii jazyka, kým sa nebude rovnaká pozornosť venovať aj hovorenému slo-

vu, dovtedy bude treba hľadať nové metódy a spôsoby, ako pozdvihnuť zaostávajúcu prax.

Nemusíme sa s volakedajšími puristami „báť o slovenčinu“.* Ako sa v ostatnom čase viac ráz konštatovalo (ucelene to vidieť v najnovšej knižke J. Ružičku *Rozvoj slovenčiny v socialistickom Československu*), úroveň jazykovej praxe všeobecne stúpa. Zvyšujú sa požiadavky na komunikatívnu účinnosť jazyka. Jazyk sa zo spisovateľských vyhní preniesol do vedeckých a technických laboratórií, z diel klasikov a národnnej scény prešiel na milióny stránok novín a časopisov, stal sa prostredkom bežne hovorených prejavov. Nové derivačné postupy v slovnej zásobe, špecifické syntaktické konštrukcie, vplyv internacionálizmov na slabičnú a morfematickú stavbu tvarov atď. musíme skúmať v jazykovom materiáli nových terminologických sústav, v žánroch vecnej literatúry a v publicistike, vo výkladovom slovníku súčasného spisovného jazyka nevystačíme s citátmi klasikov. V jazyku sa musia odhalovať jeho vnútorné možnosti, aby požadované spoločenské úlohy nielen splnil, lež ich umožnil aj vedecky predvídať.

Prišiel čas, aby sa nahromadené poznatky z jazykovej praxe zúročili komplexne jednak v normativnych príručkách, jednak v teoretických prácach. Popri česko-slovenskom slovníku široká verejnosť, školy a inštitúcie starajúce sa o jazykovú produkciu čo najskôr potrebujú jednozväzkový normativny slovník spisovného jazyka, naozajstné pravidlá pravopisu, ortoepickú príručku a praktickú jazykovú príručku na primeranej vedeckej, politickej a metodickej úrovni. Nedialektický prístup k hodnoteniu jazykových javov možno prekonáť takými prácam, v ktorých sa k jazyku pristupuje práve z opačnej strany: poukazuje sa na variabilitu, polyfunkčnosť a štýlistické bohatstvo spisovnej slovenčiny. (Túto funkciu spĺňa vydaný synonymický a frazeologický slovník, normu upevní práve vydávaný súpis zemepisných názvov, práci v jazykovej kultúre pomôže pripravovaný nárečový slovník atď.) Seminár o marxistickej jazykovede nás nabáda, aby sme sa postarali o zrýchlenie tempa pri vydávaní takýchto prác.

4. Azda aj tým, že sa v uplynulých rokoch väčšmi slúžilo ustavične narastajúcim požiadavkám spoločenskej praxe, dosiahlo sa v tejto zložke práce viac konkrétnych výsledkov ako výdobytkov v rozvíjani ucelenej teórie. Preto dnes na prvom mieste stojí úloha **rozvíjať**

* Podľa nášho názoru purizmus ako produkt istej spoločensko-politickej a kultúrnej situácie je historicky a politicky objektívne prekonaný. Postoj kvalifikovaný niektorými jazykovedcami ešte dnes ako puristický má korene v nedialektickom chápaniu funkcie jazykových prostriedkov, v nerešpektovaní ich štýlistickej platnosti. Žiadalo by sa tento jav po dôkladnej analýze označovať iným termínom.

teóriu a metodológiu jazykovedy, reagoval na rozvoj súčasnej filozofie, prírodných objavov a spoločenských potrieb (s. 154). Predpokladom vypracovania ucelenej marxistickej teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry je dialektický prístup k jazykovým javom. Nemožno sa zastaviť pri ich opise v javovej rovine, ale odkrývať podstatu skúmaného predmetu. Neuspokojovala sa s analytickým triedením a klasifikáciou jazykových javov, ale odhaľovaním dialektických protirečení medzi javom a podstatou, konkrétnym a abstraktným, jednotlivým a všeobecným prekročiť prevažujúcu empirickú a pozitivistickú prax slovenskej jazykovedy. Prejsť od opisno-analytických metód k syntetickým metódam, lebo dialektické myšlenie je syntetické. Poznávaním dialektickej determinácie jazykových javov prekonať štrukturalizmus (Ružička, s. 97). Overovať nosnosť teórie v praxi, nenařúšať dialektickú jednotu teórie a praxe v tom zmysle, že teória praxi (na vyšej úrovni) menej dáva, ako z nej berie.

Ani jeden spoločensko-historický jav nemožno skúmať bez jeho história. Lenže táto požiadavka neznamená renesanciu historicko-porovnávacej metódy, ako by sa to mohlo zdieť podľa niektorých príspevkov. Historický výskum musí byť v súlade s aktuálnymi potrebami dnešnej spoločnosti. (V čase rozkvetu historicko-porovnávacej metódy v minulom storočí F. Engels chápal jazykové javy aj prísne systémovo.)

Jazykoveda je súčasť nadstavby, a preto musí pomáhať spoločnosti pri realizácii jej cieľov vedomé a v plnej miere (Ružička, s. 98), pomáhať pri výchove socialistického vedomia, vyrovnať sa s tradičnými nemarxistickými interpretáciami v domácej a zahraničnej lingvistike.

Takmer v každom referáte sa hľadali východiská a navrhovali konkrétné riešenia: zvolat celoštátnu konferenciu o teórii spisovného jazyka a jeho fungovaní v socialistickej spoločnosti (Ružička), rozšíriť výskum funkčného rozvrstvenia slovnej zásoby, vydať výber z prác klasíkov marxizmu-leninizmu o jazyku (pripravuje J. Petr), zvýšiť účinok edičnej politiky vydávaním populárnych jazykovedných prác, ako aj prekladov zo sovietskej jazykovedy, spolupracovať s inými disciplínami najmä pri normalizácii odbornej terminológie, rozvíjať psycholingvistický a sociologický výskum a konfrontačné štúdium jazykov v súvislosti s hospodárskou integráciou, prehodnotiť z marxistického stanoviska jazykovednú tradíciu (Kříštek).

5. V hierarchii úloh stojacich dnes pred jazykovedou je na prvom mieste vypracovanie teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry na základe hlbokej analýzy funkcií a vývoja jazyka v socialistickej spoločnosti, pričom treba vychádzať z dialektického učenia klasíkov marxizmu-leninizmu o jazyku a spoločnosti, z marxistickej gnozeológie a leninskej teórie odrazu a opierať sa o doterajšie poznatky získané

najmä skúmaním vzťahov jazyka a spoločnosti a ich vývoja, menej — zo subjektívnych príčin — vzťahov jazyka a myslenia, ktoré tvoria základ marxistickej koncepcie jazyka.

Zborník *O marxistickú jazykovedu v ČSSR* je teda politickým a metodologickým impulzom a návodom, smernicou, ako ďalej budovať marxisticky orientovanú jazykovedu. Jeho hlavnú výzvu smerom ku každému jazykovedcovi vidíme v prekonaní jednostrannosti, či už pozitívistickej alebo nekriticky teoretickej, ktorá sa v oblasti jazykovej kultúry premieta do nedialektického hodnotenia jazykových prostriedkov iba na správne a nesprávne, v prekonaní postoja, že filozofia je čosi „mimo“ jazykovedy. Zborník jasne ukazuje, že ďalší rast jazykovedy závisí od toho, nakoľko sa nám v každodennej praxi podarí do jazykovej analýzy dialekticky integrovať kategórie marxistickej filozofie, gnozelogie a metodológie.

*Jazykovedný ústav E. Štúra SAV
Nálepkova 26, Bratislava*

Z problematiky slovenskej frazeologickej terminológie

JOZEF MLACEK

Už v našom výklade základných frazeologickej termínov (Mlacek, 1975a; 1975b) sa popri analyzovaných termínoch vyskytli aspoň okrajovo aj niektoré ďalšie názvy z tejto oblasti. Kedže aj tu — hoci ide zväčša o nové termíny — nachádzame isté kolísanie a nejednotnosť výkladu, pristavíme sa v týchto poznámkach pri nich. Dotkneme sa pri tom najmä termínov súvisiacich s pojmom frazeológia a s jej členením.

V citovaných článkoch sa pri výklade jednotlivých termínov veľakrát hovorilo aj o frazeológii, ale sám tento pojem a termín ostal nevyšvetlený.

Pomenovanie *frazeológia* sa v našej literatúre používa v týchto troch významoch: 1. súhrn, množina všetkých frazeologickej jednotiek, 2. osobitná jazykovedná disciplína, náuka o frazeologickej jednotkách, 3. spôsob vyjadrovania istého jednotlivca (*Štúrova frazeológia, Zelevayova frazeológia...*) alebo spôsob vyjadrovania sa v istom vednom,

resp. pracovnom odvetví (*právna frazeológia, ekonomická frazeológia* atď.). Tretí z uvedených významov je viacej z oblasti štylistiky a dnes sa pocituje ako zastarávajúci. Na jeho označenie sa dnes bežnejšie používajú termíny *idiolect* a *sociolect* (*Štúrov idiolect, ekonomický sociolect* — Miko, 1973). V tomto význame teda nemá slovo *frazeológia* terminologickú platnosť. Tú majú len prvé dva uvedené významy tohto slova. V obidvoch však zistujeme istú teoretickú rozkolisanosť.

Pokiaľ ide o frazeológiu ako súhrn všetkých frazeologickej jednotiek, nevyjasnenosť obsahu i rozsahu tohto termínu súvisí s nejednoznačným vysvetlovaním vzťahu terminov *frazeologickej jednotka* a *ustálené spojenie* (resp. *ustálené slovné spojenie*). Ak sa pridŕžame konštatovania, že nie všetky ustálené slovné spojenia majú frazeologickej platnosť, potom do frazeologie zaraďujeme len frazeologicke alebo frazeologizované ustálené slovné spojenia. Za hranicami frazeologie takto ostávajú ustálené spojenia lexikálneho charakteru (ide najmä o združené pomenovania s terminologickej platnosťou). Kedže aj tieto zvraty sú ustálené, vydelujú sa niekedy ako osobitná oblasť, tzv. *frazeomatika* (Kunin, 1970). V našej terminológii sa tento názov ešte neakceptoval, ale ak sa budeme pridŕžať (napr. pri združených pomenovaniach) rozlišovania na frazeologicke a nefrazeologicke, bude potreba uplatniť tento nový termín aktuálna.

Pri druhom terminologizovanom význame tohto slova (frazeológia ako náuka o frazeologickej jednotkách) je predmetom sporu zasa otázka samostatnosti frazeologie ako osobitnej jazykovednej disciplíny alebo naopak spätosti tejto náuky s inými jazykovednými disciplínami. Ak sa v minulosti videla frazeológia najmä v súvislosti s inými disciplínami (so štylistikou, potom so syntaxou a predovšetkým s lexikológiou), v súčasnosti existuje viacej smerov, ktoré ju chápnu ako celkom samostatnú disciplínu (ba osihotene aj ako samostatný jazykový plán; keby sa akceptovalo takéto chápanie, musel by sa terminologizovať aj pojem *frazeologickej jazykový plán*, resp. *frazeologickej rovina jazyka*; takýto prístup je však zriedkavý). V našej domácej tradícii sa frazeológia pokladá za súčasť lexikológie. Výnimkou je J. Mihál, ktorý ju zaraďoval k syntaxi (Mihál, 1959). V ďalšom výklade uvidíme, že ani tento prístup nemožno zovšeobecňovať. Celkovo môžeme konštatovať, že východiskový názov *frazeológia* sa terminologicke uplatňuje v dvoch ustálených významoch.

Podľa dvojice *lexikológia* — *lexikografia* niektorí frazeológovia utvárajú paralelne k termínu *frazeológia* nový názov *frazeografia*. Má sa ním označovať náuka o spracúvaní frazeologickej slovníkov. Zavádzanie nového termínu sa nám zdá zatiaľ neopodstatnené z viacerých dôvodov. Predovšetkým je to fakt, že aj frazeologickej slovník je predsa len slovníkom a o slovníkoch poúča lexikografia. Jej úlohou je

aj to, aby vystihla špecifiku napr. synonymického, diferenciálneho, terminologického, výkladového, resp. aj frazeologickeho slovníka (ani pri ďalších osobitných druhoch slovníkov nehovoríme napr. o *terminografií*, *synonymografií* a pod.). Ešte závažnejšie je to, že do frazeologickeho slovníka sa frazeologizmy radia podľa svojich komponentov, podľa slov. Preto aj celý slovníkový opis frazeológie patrí do kompetencie lexikografie. Až keby sa zostavovali frazeologicke slovníky podľa iných princípov (napr. podľa štruktúry, podľa významu frazeologickej jednotky), mohol by sa oprávnenie uplatniť vedľa termínov *lexikografia* a *frazeológia* aj nový termín *frazeografia*.

Spomenuté vymedzenie termínu *frazeológia* a jeho významov umožňuje komplexnú klasifikáciu frazeológie a vyčlenenie niektorých špecifických oblastí v nej. O klasifikácii frazeologickeho materiálu sme hovorili pri prehľade termínov súvisiacich s terminom *frazeologická jednotka* (Mláček, ibid.), ale jedno z chápaní termínu *frazeológia* (frazeológia ako súhrn frazeologickej jednotiek) umožňuje aj rámcové triedenie celej tejto oblasti. Podobne ako pri klasifikácii jednotlivých frazeologickej jednotiek aj tu možno vychádzať z rozličných kritérií a členiť celú frazeológiu z viacerých aspektov.

Vo vývine názorov na frazeológiu sa dosť sporadicky vyskytovali aj mienky o rozčlenení celej frazeológie na tzv. *lexikálnu frazeológiu* a tzv. *syntaktickú frazeológiu*. Ak sa v skoršom období prejavovali takéto tendencie celkom okrajovo a bez širšieho teoretického i materiálového rozvíjania (Dokulil, 1953), v súčasnom období sa začína s týmto členením celej frazeológie pracovať systematickejšie. Celkovo je ešte táto problematika nedoriešená, najmä tzv. syntaktická frazeológia si bude vyžadovať väčšiu pozornosť. Tu pri charakteristike týchto dvoch termínov aspoň stručne naznačíme ich fungovanie.

Rozlišovanie lexikálnej a syntaktickej frazeológie vychádza z predpokladu, že frazeologizovať sa môžu nielen konkrétné slovné spojenia, ktoré ako celok nadobúdajú nový, frazeologickej význam, ale že tomuto procesu môžu podliehať aj celé syntaktické konštrukcie. Aby sa spomenutý rozdiel ukázal plastickejšie, uvedieme príklady na obidva druhy frazeológie. Napr. frazeologizovanosť frazeologickej jednotiek *do písma*, *strelíf capa, trafila (padla) kosa na kameň, mat zajačie úmysly*, *Filip z konopí* spočíva predovšetkým na celkom ustálenom alebo len čiastočne variabilnom lexikálnom zložení. Závažnú úlohu tu sice má aj syntaktická ustálenosť celých zvratov (výstavbu týchto spojení nemožno ľubovoľne meniť), ba aj morfológická ustálenosť (ako aktualizovanú by sme pocítovali napr. formu *trafia kosy na kamene* a pod.), ale východiskom je najmä to, že sa každé z týchto slovných spojení skladá práve z týchto slov, z týchto slovných foriem. Na inom základe spočíva frazeologizovanosť takejto konštrukcie: *A ako pchá*

tak pchá do seba šúlky — z hliny. (Zechenter) Výraz *ako pchá tak pchá* je ustálený nie vo svojom lexikálnom zložení, ale predovšetkým je ustálená jeho konštrukcia. V danej konštrukcii s korelačnou dvojicou *ako — tak* sa môže vyskytnúť aj hociktoré iné sloveso: *ako číta tak číta, ako sedí tak sedí, ako volá tak volá* atď. V každom prípade sa bude vyjadrovať, že istý dej (vyjadrený opakujúcim sa slovesom) dlhšie trvá alebo sa opakuje. „Podnetom“ pre ustálenosť nie je teda v týchto prípadoch ich lexikálne zloženie, ale syntaktická výstavba. Pravdaže, nie všetky prípady frazeologizovaných konštrukcií sú takto voľne lexikálne premenlivé ako uvedený druh. V istých prípadoch budú špecifikejšie ohraničenia, ale to si bude vyžadovať ďalší výskum. Už teraz sa však ukazuje, že je skutočne dôvod na to, aby sa hovorilo o lexikálnej a syntatickej frazeológií. Tým sa zároveň naznačuje aj opodstatnenosť obidvoch termínov, termínu *lexikálna frazeológia* i termínu *syntaktická frazeológia*. Možno ešte dodať, že značná časť syntatickej frazeológie sa bežne (najmä v novších práčach, porov. napr. novú akademickú gramatiku spisovnej ruštiny — Švedova, 1970) správca v syntaxi, a to pod označením *frazeologizované konštrukcie* alebo *frazeologizované schémy*. Obidve tieto pomenovania nemajú dosiaľ presne vymedzený obsah, nie sú teda ani celkom presne terminologizované.

Ked' sa frazeológia chápe ako súhrn všetkých frazeologických jednotiek, možno k nej pristupovať — podobne ako pri iných jazykových javoč — aj z hľadiska spisovnosti. Potom sa tu vyčleňujú dve základné skupiny, a to *spisovná frazeológia* a *nepisovná frazeológia*. Tieto dva termíny sa u nás doteraz explicitne nevymedzili. Treba však predpokladať, že určovanie hranice medzi spisovnou a nespisovnou frazeológiou bude rovnako ľahké ako napr. určovanie hranice medzi spisovnou a nespisovnou lexikou. V súlade so súčasnou teóriou spisovného jazyka a zásad spisovnosti môžeme predbežne konštatovať, že za spisovné budeme pokladať také frazeologizmy, ktoré vyhovujú vypracovaným piatim kritériám spisovnosti (Kultúra spisovnej slovenčiny, 1967). Treba zároveň predpokladať, že vzájomná späťnosť týchto kritérií bude vo frazeológii trochu iná ako v ostatných jazykových oblastiach. Ak sa napr. pri gramatických a lexikálnych prostriedkoch kladie väčší dôraz na ich ústrojnosť, vo frazeológii budú závažnejšími ukazovateľmi napr. ustálenosť a všeobecná rozšírenosť. Je známe, že aj v starých a všeobecne rozšírených frazeologizmoch nachádzame také prípady, v ktorých sa vyskytuje archaická zložka alebo defektná syntaktická konštrukcia (napr. anakolút: *Kto má mrcha ženu, netreba mu chrenu*), a predsa sa daná frazeologická jednotka hodnotí ako spisovná. Pravda, ani vo frazeológii nie je spisovná norma nemenná, ale sa zreteľne vyvíja, a to najmä pod tlakom vývinu normy iných zložiek spis-

sovného jazyka (porov. staršie *My o vlku a vlk za humny* a novšie *My o vlku/vlkovi a vlk za humnami*).

Oblast' nespisovnej frazeológie je vnútorne nejednotná. Možno v nej vyčleniť dve zreteľne odlišené sféry, a to *nárečovu frazeológiu* a *slangovú frazeológiu*. Do nárečovej frazeológie zahŕňame javy dvojakej povahy. Rozšírenejšie z nich sú nárečové frazeologizmy, ktoré sú hláskovou, tvarovou, syntaktickou alebo lexikálnou obmenou spisovných frazeologizmov. Dá sa tu hovoriť o *nárečových variantoch frazeologickej jednotiek*. Druhým javom sú *vlastné nárečové frazeologizmy*. Sú to jednak frazeologickej jednotky vyjadrujúce také pojmy a obsahy, ktoré nevyjadrujú nijaké spisovné frazeologizmy (napr. z rodného nárečia Tepličky nad Váhom sem zaraďujem ustálené prievranie: *dzelic sa z ňiečim ako Stráňavci z jahodu = deliť sa o to, čo sa takmer nedá rozdeliť*), jednak frazeologizmy, ktoré prostredníctvom miestnych pojmov vyjadrujú to, čo sa v spisovnej frazeológií vyjadruje osobitnými frazeologizmami (podrobnejšie porov. Mlacek, v tlači; tam i základná literatúra). Vlastné nárečové frazeologizmy nie sú teda variantmi nejakých spisovných frazeologizmov, skôr ich možno považovať (platí to najmä o poslednom uvedenom type) za synonymá spisovných frazeologickej jednotiek. Ak sa pritom vlastné nárečové frazeologizmy, príp. i nárečové varianty frazeologizmov vyskytujú v tvarovo rozličných, ale významovo rovnocenných nárečových podobách, ide o frazeologicke dublety.

Druhou oblasťou nespisovnej frazeológie je slangová frazeológia. Podobne ako v iných častiach jazyka nevenovala sa pozornosť ani slangovým prvkom vo frazeológií. Čiastočnou výnimkou je výskum lexikálnych prvkov slangu. Niet však pochybnosti o tom, že viac alebo menej rozvítu slangovú frazeológiu má aj súčasná slovenčina. Porov. výrazy, ako: *dať si Lehára* (pospať si, podiebať si), *vziať roha* (ujst', stratiať sa). Aj táto oblasť slovenskej frazeológie ešte čaká na podrobnejšie spracovanie.

S termínom *nárečová frazeológia* sa čiastočne prekrýva termín *ľudová frazeológia*. Je to starší a ustálený termín. Pri diferenciácii treba vychádzať z toho, že pri každom z nich sledujeme frazeológiu z trochu iného hľadiska. Pri nárečovej frazeológií vystupuje do popredia nárečová stvárnenosť danej frazeologickej jednotky, pri pojme *ľudová frazeológia* zasa vyzdvihujeme, že ide o frazeológiu, ktorá súvisí so životom, so životným štýlom slovenského ľudu. Zaraďujeme teda do nej spisovné i nárečové frazeologizmy domáceho ľudového pôvodu, frazeologizmy, ktoré vyjadrujú životné skúsenosti nášho ľudu, ktoré súvisia s ľudovou výrobou alebo s niektorými rozvítejšími remeslami. Pravda, väčšina ľudovej frazeológie sa pôvodne vyskytovala len v podobe nárečovej frazeológie. Pri prechode do sféry spisovnej frazeológie

podlieha ľudová frazeológia istým formálnym aj významovým zmenám. Z významového hľadiska ľudová frazeológia v tomto procese zvyčajne rozširuje oblasť svojho používania (Mlacek, 1971), posúva teda čiastočne svoj význam. Z formálneho hľadiska sa ľudové frazeologizmy zasa prispôsobujú hláskoslovným, tvaroslovným a syntaktickým zákonitosťam spisovného jazyka. Ako ukázal doterajší výskum, nie všetky ľudové frazeologizmy možno zbaviť ich nárečovej podoby. Niekoľko by strata typických nárečových prvkov znamenala zánik celej frazeologickej jednotky (Palkovič, 1971). Celý proces prechodu ľudovej frazeológie do spisovnej označujeme ako *pospisovnenie* alebo *standardizáciu ľudovej frazeológie*. Tieto názvy sa doteraz používajú skôr ako pomocné označenia než ako presné terminologické pomenovania. Je však predpoklad na to, aby sa po rozpracovaní týchto otázok ustálil niektorý z nich alebo aj obidva ako platné termíny. Pojmový základ je tu totiž dosť zreteľný. Obidve pomenovania sa okrem toho badateľne odlišujú od pracovného pomenovania *použitie ľudovej (nárečovej) frazeológie v spisovnom jazyku*.

Termín *ľudová frazeológia* treba pri naznačenom chápaniu vidieť aj v súvislosti s terminom *domáca frazeológia*, s ktorým sa bežnejšie pracuje v niektorých zahraničných smeroch frazeologickej výskumu. Z tejto dvojice je termín *domáca frazeológia* širší, lebo zahŕňa nielen ľudovú frazeológiu, ale napr. aj *knižnú frazeológiu* domáceho pôvodu (to je ďalší termín, ktorý súčasťou patrí viac do sféry štýlistickej klasifikácie frazeologizmov, ale svojimi vztahmi k predchádzajúcim termínom sa uplatňuje aj pri vecnovýznamovom pohľade na frazeológiu). Pravda, v špecifických podmienkach vývinu nášho národa a jazyka sa táto druhá zložka domácej frazeológie nejako bohatu nerozvinula, ale v istých náznakoch (z oblasti administratívno-právnej) sa predsa len vyskytuje, a tak nám dovoluje vidieť vztahy týchto troch termínov v uvedenom zmysle.

V inom vzťahu k termínu *domáca frazeológia* je termín *prevzatá frazeológia*. Označuje sa ňou tá časť frazeologickej fondu, ktorú náš jazyk prevzal z iných jazykov a z iných kultúr v rozličných obdobiach svojho vývinu. Medzi prevzatými frazeologizmami sú jednak také, ktoré náš jazyk prevzal z istého jednotlivého jazyka, jednak také, ktoré súvisia s istými základnými sférami spoločenského a kultúrneho vývoja celej ľudskej spoločnosti, ako sú napr. antické zvraty, biblizmy, náboženské zvraty atď. Táto druhá skupina je vo väčšine európskych jazykov spoločná alebo aspoň paralelná. Na jej označenie sa vo všeobecnej teórii frazeológie používajú termíny *internacionálny frazeologickej fond* a *frazeologickej paneuropeizmus*. Pravda, proces zdomáčnovania prebieha aj pri týchto frazeologizmoch, a tak aj z pôvodne jediného zvratu môžu jednotlivé jazyky rozvíjať osobitné frazeologizmy.

Ak sa napr. vedľa variantu *preťať gordický uzol* uplatňuje v dnešnej slovenčine aj variant *preťať uzol*, je to znak výrazného adaptovania tejto frazeologickej jednotky.

K poslednej skupine majú blízko tzv. *okrídlené výrazy* (starší termín bol *okridlené slová*). Kedže tu nejde o osihotené slová, lež o celé ustálené zvraty, súčasná teória uprednostňuje termín *okrídlené výrazy*. Označujú sa nimi také ustálené zvraty, ktoré mali pôvodne platnosť citátu z reči nejakej historickej alebo literárnej postavy, ale rozšírili svoje používanie aj na okruh paralelných životných situácií, odtrhli sa teda od svojho prvotného a jedinečného použitia. Práve podľa toho rozlišuje L. I. Rojzenzon *okrídlené výrazy* ako súčasť frazeologie a *citáty*, ktoré sa aj napriek svojej ustálenosti ešte nestali frazeologickými jednotkami (Rojzenzon, 1973). Staršia teória videla hranicu medzi citátom a okrídleným výrazom trochu ináč: Ak sa pri istom zvrate živo uvedomoval jeho pôvodca, pokladal sa výraz za citát, ak sa už neuvedomovala späťosť s pôvodcom, pokladal sa výraz za okrídlený. Novšie vymedzenie — explicitne vyslovené naposledy práve Rojzenzonom — sa zreteľnejšie opiera o jazykové fakty, a tak sa ukazuje ako odôvodnenejšie. Podľa neho napr. Catonov výrok *Napokon myslím, že Kartágo musí byť zničené*, ktorý sa bežne vyskytuje len v jedinečnom kontexte, má platnosť citátu, kým napr. Caesarov výrok *Kocky sú hodené*, pri ktorom sa jeho pôvodca sice živo uvedomuje, ale ktorý značne rozšíril možnosti kontextového uplatňovania, má už povahu okrídleného výrazu, a tým aj frazeologickej jednotky. Takto chápame okrídlené výrazy sa totiž pokladajú za súčasť frazeologie.

Nie celkom ustálené sú i termíny súvisiace so štýlistickou klasifikáciou frazeologizmov. V našej odbornej literatúre sa iba J. Mihál pokúsil o štýlistické roztriedenie celej frazeologie (Mihál, ibid.). Pracuje tu s takýmito označeniami: *neutrálne* alebo *bezpríznakové frazeologizmy* (sem sa zaraďuje prakticky najmä knižná frazeológia) a *príznakové frazeologizmy*. Príznakové FJ J. Mihál ďalej delí a ich podskupiny označuje takto: *expresívne FJ*, *eufemické FJ*, *disfemické FJ*, *hyperbolické FJ*, *ironické* (a *sarkastické*) *FJ* a *tabuové* (o. c., s. 265—267). Sám autor však pociťoval, že jeho rozdelenie je dosť vágne. Hovorí, že jednotlivé typy sa prestupujú (s. 267). Vágnosť tohto rozdelenia a tým i vágnosť uvedených termínov však nespočíva len v objektívnej, faktickej príbuznosti týchto typov, ale aj v nie celkom vyhranenom vymedzovaní jednotlivých typov. Tažko sa dajú stavať vedľa seba na jednu úroveň napr. pojmy *expresívna FJ* a *disfemická FJ*. Uvedené Mihálovo označenie chápeme so zreteľom na novšie výsledky celej frazeologickej teórie ako nie presne terminologizované, skôr len orientačné, pracovné označenie štýlistických druhov frazeologizmov.

V súvislosti so spomínaným druhým významom slova *frazeológia*

treba dodať, že rozvoj tejto disciplíny a jej vnútorná diferenciácia prinášajú aj nové špecifikácie a s tým aj potrebu ďalších termínov. Doteraz sa zreteľne vyčlenili a terminologicky aj ustálili tieto odvetvia: *porovnávacia frazeológia* (aj u nás už existujú štúdie z porovnávania slovenskej frazeológie s českou a poľskou), *kontrastívna frazeológia* (doteraz sa rozvíja najmä v ZSSR, kde sa študuje frazeológia typologicky veľmi odlišných jazykov) a *všeobecná frazeológia*.

Hoci sme sa v tomto príspevku podrobnejšie alebo aspoň zmienkou venovali ďalším asi 35 termínom zo slovenskej frazeológie, ostáva ešte pomerne veľký počet termínov a pojmov, ktoré bude treba rozobrať osobitne. Rozoberané termíny potvrdzujú, že postupné rozvijanie tejto disciplíny viedie jednak k vyjasňovaniu pojmov, jednak k ich terminologickému ustaľovaniu. Prehlbovanie tohto procesu v obidvoch uvedených zložkách je pre súčasnú slovenskú frazeológiu príznačné.

*Filozofická fakulta UK
Gondova 2, Bratislava*

LITERATÚRA

- DOKULIL, M.: (Diskusný príspevok.) In: Lexikografický sborník. Bratislava 1953, s. 35.
- Kultúra spisovnej slovenčiny. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1967. 291 s.
- KUNIN, A. V.: Anglijskaja frazeologija (teoretičeskij kurs). Moskva, Vysšaja škola 1970. 343 s.
- MIHÁL, J.: Zo slovenskej frazeológie. Slovenská reč, 24, 1959, s. 257—271.
- MIKO, F.: Od epiky k lyrike. Bratislava, Tatran 1973. 293 s.
- MLACEK, J. (1975b): O slovenskej frazeologickej terminológii. Kultúra slova, 9, 1975, s. 228—235.
- MLACEK, J.: K výskumu slovenskej nárečovej frazeológie. In: Jazykovedný zborník. 5. AFPhUŠ. Bratislava, SPN (v tlači).
- MLACEK, J.: Ľudová frazeológia a spisovný jazyk. Kultúra slova, 5, 1971, s. 289—293.
- MLACEK, J. (1975a): Z terminológie slovenskej frazeológie. Kultúra slova, 9, 1975, s. 136—142.
- PALKOVIČ, K.: Využitie nárečovej frazeológie v spisovnom jazyku. Kultúra slova, 5, 1971, s. 177—181.
- ROJZENZON, L. I.: Lekcií po obščej i russkoj frazeologii. Samarkand 1973. 223 s.
- ŠVEDOVA, N. J. (red.): Grammatika sovremennoj russkoj literaturnogo jazyka. Moskva, Nauka 1970. 767 s.

Znelostná asimilácia

(Kapitoly zo slovenskej ortoepie)

ABEL KRÁL

Asimilácia (spodobovanie) je proces, v ktorom sa jedna alebo viacero hlások v skupine spoluhlások mení tak, že sa „pripodobňuje“ k inej hláske. Pri asimilácii stráca hláska (ale aj skupina hlások) niektorú svoju vlastnosť, alebo nadobúda niektorú novú vlastnosť. Je to vlastnosť, ktorou sa odlišovala od susednej hlásky, resp. vlastnosť, ktorej zmenou sa s ňou stotožnila alebo sa k nej artikulačne a akusticky priblížila. (Porov. Maruzeau, 42). Vo fonológii sa tento jav zaraďuje medzi neutralizácie, lebo sa tu ruší, zaniká (neutralizuje) jedna z tých vlastností fonémy, ktorou sa rozlišuje význam slova (Pauliny, 1968, s. 20, 36), ktorá má tzv. dištinktívnu funkciu.

Aj vo fonetickej definícii asimilácie sa niekedy uvádza podmienka, že za asimiláciu treba pokladať iba takú hláskovú zmenu, pri ktorej sa mení forma slova. Iné zmeny hlások, ktoré tiež môžu byť zapríčinené hláskovým okolím, ako je to aj pri asimilácii, sa vtedy nepokladajú za asimilácie (Jones, 1964, s. 219 n; Abercrombie, 1967, s. 87; Pei, 1966, s. 22—23; Essen, 1962, s. 29). Niektorí autori však chápú pojem asimilácie širšie (Hála, 1962, s. 362 n.; Romportl, 1973, s. 73; podobne Pauliny — Ružička — Štolc, 1968, s. 31). Zaužívaný slovenský termín *spodobovanie* stažuje jasné terminologické odlišenie tých (vo všeobecnosti príbuzných) procesov, ktoré by sa vhodne mohli označiť ako *asimilácia* a *akomodácia* a pre ktoré D. Jones v angličtine použil terminy *assimilation* a *similitude*. Slovo *spodobovanie* má vo svojom neterminologickom sémantickom obsahu taký široký rozsah, že spája obidva spomenuté významové okruhy. Aby sme sa vyhli nedorozumeniu, budeme sa v súvislosti s nasledujúcou problematikou pridŕžať terminu *asimilácia*.

Ako je známe, v slovenčine sa rozlišujú tri druhy asimilácie (neutralizácie): asimilácia znelosti — neznelosti, kompaktnosti — difúznosti, sykavosti — nesykavosti (Pauliny, op. cit., s. 92). Na pozadí širšieho chápania asimilácie sa však uvádzajú aj iné typy asimilácie a vo fonológii aj iné druhy neutralizácií (Sabol, 1974, s. 408). V jazykových príručkách sa zhŕňajú do triedy tzv. asimilácií podľa artikulačného miesta (Pauliny — Ružička — Štolc, op. cit., s. 43). V tomto príspevku si chceme všimnúť asimiláciu znelosti — neznelosti čiže *znelostnú asimiláciu*.

Spomedzi rozličných druhov (nie vlastností) asimilácie sa v spisov-

nej slovenčine zákonite vyskytuje iba tzv. regresívna (spätná) asimilácia znelosti, lebo znelost/neznelosť spoluľásky v určitých podmienkach závisí od znelosti/neznelosti nasledujúcej hlásky. Nasledujúca hláska pôsobí na predchádzajúcu, t. j. späťne. Užitočné je rozlošovať asimilujúcu a asimilovanú hlásku (neutralizujúcu a neutralizovanú fonému). Asimilujúcou hláskou je tá, od ktorej závisí zmena inej hlásky, ktorá „zapríčinuje“ asimiláciu. Pri regresívnej asimilácii asimilujúca hláska nasleduje po asimilovanej. V spisovnej slovenčine toto platí aj pri znelostnej asimilácii.

V slovenčine je znelostná asimilácia relatívne frekventovaný jav. Pokladá sa za jednu z charakteristických a veľmi systematicky sa prejavujúcich črt slovenskej spisovnej výslovnosti (Uhlár, 1954; s. 207; Sabol, 1974, s. 411). Je sice pravda, že nemáme špeciálne fonečické štúdie, v ktorých by sa podrobnejšie študovali javy znelostnej asimilácie v slovenčine (ako to zdôrazňuje O. Schulzová, ktorá sa znelostnou asimiláciou zaoberala v kandidátskej dizertácii — porov. Schulzová, 1974, s. 70), no známe pravidlá a poznámky o znelostnej asimilácii v slovenských gramatikách a v Pravidlách slovenského pravopisu zachytávajú všetky základné typy znelostnej asimilácie v spisovnej slovenčine (porov. Pravidlá, 1971, s. 12—15, 25, 28; Oravec — Laca, 1973, s. 42—48; Pauliny — Ružička — Štolc, 1968, s. 32—41; Pauliny, 1968, s. 93—96; Stanislav. 1953, s. 269—273, ale aj s. 181, 183—186, 197 atď.; Záborský, 1972, s. 32—41). Znelostnou asimiláciou v slovenčine sa zaobrali viacerí autori aj v osobitných štúdiach (Peciar, 1942—43, s. 197 až 214; Sabol, 1974, s. 53—69; Schulzová, 1974, s. 70—75; Horák, 1973, s. 337—370; Uhlár, 1974, s. 164—167; Dvonč, 359—365 a i.; v citoványch prácach sú aj odkazy na ďalšiu literatúru.)

Zo systematického (resp. fonologického) hľadiska pokladáme problematiku znelostnej asimilácie v spisovnej slovenčine za spracovanú primerane. Dokazuje to aj ortoepické štúdium slovenského jazykového materiálu. Problémy sa však zjavujú pri detailnejšom fonetickom štúdiu znelostnej asimilácie.

Ukazuje sa naopätku, že stupeň znelosti nie je pri všetkých (znelých) hláskach a vo všetkých poziciách ich výskytu rovnaký, že vo viacerých ortoepicky jednoznačných situáciach sa pri očakávanej znelostnej asimilácii neukazuje taký jednoznačný a kategoriálne „čistý“ stav v ľneprítomnosti pravidelného hlasivkového kmitania a „čistého“ hlasivkového tónu, ako by to vychodilo zo známych ortoepických povčiek a zo všeobecných fonetických konštatácií o znelostnej charakteristike istých hľások. Osobitne komplikovaná je situácia na konci slova. Okrem iného to očividne súvisí so spôsobom prítomnosti prestávky po slove. Prestávka je tu skoro vždy možná, objektívne sa vo zvukovom signáli reči zjavuje iba v určitých situáciach, a dá sa očakávať, že môže jestvovať aj protirečenie medzi rovinou jazykového kódzu (re-

čového „príkazu“) a rovinou (signálovej) realizácie zvukovej reči. Pôsobenie týchto činiteľov sa môže prejať aj tak, že znelosť (resp. neznelosť) môže byť len čiastočná, a že je dosť prípadov, ktoré sa nedajú celkom jednoducho a jednoznačne zaradiť do niektoréj z tried „znelosť“, „neznelosť“.

No tento fonetický stav sa nemusí (ani nemôže) detailne odrážať v základných ortoepických pravidlach. Tu je dôležitá zákonitosť výskytu istého javu, jeho kategorálna príslušnosť do určitej triedy a jeho jazykový, signálový a fonetický pôvod. A toto je o znelostnej asimilácii v spisovnej slovenčine v podstate známe: vieme, v akých podmienkach sa znelostná asimilácia uskutočňuje zákonite, vieme, že v nej ide o dve kategórie realizácie: znelosť — neznelosť. Bohaté signálové variácie môžu byť sice aj z ortoepického hľadiska zaujímavé, no pre formulácie základných ortoepických pravidiel nie sú rozhodujúce.

Na vysvetlenie zákona o znelostnej asimilácii v spisovnej slovenčine treba najprv uviesť niektoré všeobecné fonetické poznámky. Predovšetkým treba vedieť, že hľaskový inventár slovenčiny sa z istého hľadiska rozdeľuje do týchto tried:

n e z n e l é (šumové) spoluhlásky: *p, f, t, s, c, š, č, ľ, k, x*
z n e l é (šumové) spoluhlásky: *b, w, d, z, ʒ, ž, Ľ, ď, g, γ, h*

Toto sú takzvané p á r o v é spoluhlásky.

Spoluhlásky *r, l, Ľ, m, n, ň, j, v* (resp. *u, ī*) sú tiež znelé, lenže nemajú neznelé páry, t. j. také príbuzné spoluhlásky, ktoré by sa od nich nelíšili ničím iným iba znelosťou. S ohľadom na vysokú mieru zvučnosti týchto hlások nazývame ich aj s o n ó r a m i čiže z v u č n ý m i hľaskami.

Znelosť vzniká činnosťou hlasiviek, ich pravidelným rýchlym otváraním a zatváraním. Pri mužských hlasoch sa tento pohyb uskutočňuje priemerne rýchlosťou nad 100 otvorení a zatvorení (cyklov) za sekundu, u žien približne dvojnásobnou rýchlosťou. Takisto činnosťou hlasiviek sa vyznačujú nielen znelé šumové spoluhlásky, ale aj sonóry a samohlásky. Preto sa do ĥrejšej triedy hľaskovej „znelosti“ môžu zahrnúť všetky hľasky okrem neznelých spoluhlások.

Z predchádzajúcich poznámok je nám už známe, že znelostnej asimilácií podliehajú iba párové šumové spoluhlásky, nie nepárové (zvučné a nešumové) spoluhlásky a, pravdaže, ani samohlásky. Znelostná asimilácia sa uskutočňuje vždy v týchto pároch: *p — b, f — w, t — d, s — z, c — ʒ, š — ž, č — Ľ, ľ — ď, x — γ/h* čiže pri znelostnej asimilácii sa na mieste *p* môže zjavit iba *b*, na mieste *b* iba *p* atď. (O výslovnosti *x — γ/h* budeme hovoriť inokedy. Triedenie slovenských hľások pozri v práci Dvončová — Jenča — Kráľ, 1969, s. 56—58.)

V našich príručkách sa tradične uvádzá, že spoluhláska *v* má v znelostnej asimilácii osobitné postavenie (Pravidlá, 1971, s. 12, pozn. 1; Oravec — Laca, op. cit., s. 42, pozn. 1). Inokedy sa hovorí, že o asimilácii *v* platia osobitné

pravidlá (Pauliny — Ružička — Štolc, 1968, s. 38), že protiklad *f* — *v* nie je korelačný a že fonéma *f* má v slovenčine osobitné postavenie (Peciar, SR, 1942/43, s. 270—281), alebo sa spoluhláska *v* výnimcočne zaraďuje medzi sonórne spoluhlásky vtedy, keď sa vysvetluje funkčné správanie šumových znelých i neznelých spoluhlások pred *v* vnútri slova (prípad *tvor* — *dvor*; porov. Sabol, 1975, s. 77).

Tieto konštatácie platia len v konfrontácii pravopisného a fonologického systému spisovnej slovenčiny. Na rovine realizácie čiže na rovine zvukového signálu reči, ktorého minimálnym segmentom je hláska (teda nie graféma ani fonéma), vystupujú v slovenskej spisovnej výslovnosti aj páry hlások *f* — *w*, *v* — *u*. Z nich spoluhláska *f* je pernozubná neznelá ústna šumová, *w* je pernozubná znelá ústna šumová. Hlásky *v* — *u* sú zvučné (sonórne a nešumové). (O výslovnosti hlások *f*, *w*, *v*, *u* pozri Kráľ, 1974, s. 257—263, 292—296, 338—344.) Ak pri formulovaní ortoepických pravidiel nechceme túto situáciu zjednodušovať, musíme povedať, že postavenie spoluhlásky *v* nie je v znelostnej asimilácii výnimočné alebo osobitné, lebo táto zvučná (nešumová) spoluhláska sa správa tak ako ostatné zvučné spoluhlásky — nemôže stratit vlastnosť znelosti. Znelostnej asimilácii podlieha iba pári *f* — *w*, pričom výskyt zvučnej hlásky *v* skoro úplne vylučuje výskyt *w* pred nešumovými hláskami. Oproti iným znelým spoluhláskovým párom sa však *w* (podobne *u*) vyskytuje iba ako pozične viazaný fonologický variant fonémy *v*. Nevyskytuje sa napríklad v presonianickej časti slabiky bezprostredne pred samohláskou ani vnútri morfém, lež iba na hranici morfém. Hláska *w* nesplňa kritériá, ktoré by umožňovali definovať ju ako osobitnú fonému. Lenže s ohľadom na odlišné definície hlásky a fonémy inventár hlások a inventár foném nemusí byť totožný, takže to, čo z fonologického hľadiska definujeme ako variant určitej fonémy, môže byť zo signálového (fonetického) hľadiska samostatná hláska. Preto artikulačno-akustické jednotky *f*, *w*, *v*, *u* pokladáme v slovenčine za osobitné hľasky podobne ako *s*, *z*, *k*, *g*, *n*, *ň*, *m*, ale aj tzv. úzinové a mäkkopodobné *n*, pernozubné *m* atď. (porov. Dvončová — Jenča — Kráľ, 1969, s. 46—51; Kráľ, 1969, s. 118—121). (Pozri aj poznámku na s. 371.)

Znelostná asimilácia sa v spisovnej slovenčine uskutočňuje na morfematických hraniciach, t. j. na týchto miestach:

- a) na hranici koreňa (základu) slova a predpony,
- b) na hranici koreňa (základu) slova a odvodzovacej alebo ohýbacej prípony,
- c) na hranici slovných základov v zložených slovách,
- d) na hranici (samostatných) slov, teda aj v predložkových spojeniach. (Výnimky uvedieme neskôr.)

Najšeobecnejšou podmienkou na uskutočnenie znelostnej asimilácie je, že sa na týchto miestach stretne neznelá spoluhláska so znelou hláskou (v niektorých prípadoch to môže byť aj zvučná spoluhláska alebo samohláska), alebo znelá spoluhláska s neznelou. Na miestach uvedených pod a, c, d nastáva znelostná asimilácia vtedy, keď po neznelej spoluhláske nasleduje znelá šumová alebo zvučná spoluhláska

alebo samohláska, t. j. akákolvek hláska, ktorá má vlastnosť znelosti, alebo keď sa tu stretne znelá šumová spoluhláska s neznelou spoluhláskou. Prestávka medzi slovami sa tu prejavuje ako neznelá spoluhláska. Na mieste uvedenom pod b) sa znelostná asimilácia uskutočňuje všeobecne vtedy, keď sa stretne znelá šumová spoluhláska s neznelou alebo neznelá spoluhláska so znelou šumovou. Iba v niektorých prípadoch sa tu znelostná asimilácia uskutočňuje aj pri stretnutí neznelej spoluhlásky so zvučnou. Zo synchronického hľadiska sa tieto všeobecné pravidlá ohraničujú a dopĺňajú niektorými výnimkami (napr. vo výslovnosti neslabičných a slabičných predložiek a inde.)

Systematiku znelostnej asimilácie s príkladmi na jednotlivé typy asimilácie preberieme v nasledujúcom článku.

*Kabinet fonetiky
Filozofická fakulta UK
Gondova 2, Bratislava*

LITERATÚRA

- ABERCROMBIE, D.: Elements of General Phonetics. Edinburgh, University Press 1967, 203 s.
- DVONČ, L.: O výslovnosti tvarov prosieb, kresieb. Slovenská reč, 39, 1974, s. 359—365.
- DVONČOVÁ, J., JENČA, G., KRÁL, Ā.: Atlas slovenských hlások. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1969, 105 s. + 62 tab. obrazov.
- von ESSEN, O.: Grundbegriffe der Phonetik. Berlin-Charlottenburg, Carl Marhold Verlagsbuchhandlung 1962, 66 s.
- HÁLA, B.: Uvedení do fonetiky češtiny na obecně fonetickém základě. Praha, Nakladatelstvo ČSAV 1962, 459 s.
- HORÁK, G.: Výslovnosť tvarov prosieb, kresieb. Slovenská reč, 38, 1973, s. 367—370.
- JONES, D.: An Outline of English Phonetics. 9. ed. Cambridge, W. Heffer and Sons LTD. 1964, 380 s.
- KRÁL, Ā.: Metodická a všeobecne fonetická problematika Atlasu slovenských hlások. Jazykovedný časopis, 20, 1969, s. 113—125.
- KRÁL, Ā.: Spoluhláskové skupiny, dvojhálsky a tzv. nepravé dvojhálsky. Spoluhláska j. Kultúra slova, 8, 1974, s. 257—263.
- KRÁL, Ā.: Spoluhláska v a jej varianty I. Kultúra slova, 8, 1974, s. 292—296.
- KRÁL, Ā.: Spoluhláska v a jej varianty II. Kultúra slova, 8, 1974, s. 338—344.
- MARUZEAU, Ž.: Slovar lingvistickich terminov. Moskva, Izd. inostrannoj literatury 1960, 435 s.
- ORAVEC, J., LACA, V.: Príručka slovenského pravopisu pre školy. Bratislava, SPN 1973, 598 s.
- PAULINY, E.: Fonológia spisovnej slovenčiny. 2. vyd. Bratislava, SPN 1968, 124 s.

PAULINY, E., RUŽIČKA, J., ŠTOLC, J.: Slovenská gramatika. 5. vyd. Bratislava, SPN 1968, 583 s.

PECIAR, Š.: K výslovnosti a pravopisu spoluľáskových skupín sj, zj, st(l), zl(l), sm, zm, sn, zn, sň, zň, sr, zr, sv, zv v dnešnej slovenčine. Slovenská reč, 10, 1942/43, s. 197—214.

PECIAR, Š.: Fonologický pomer spoluľások f — v v slovenčine. Slovenská reč, 10, 1942/43, s. 270—281.

PEI, M.: Glossary of Linguistic Terminology. New York, Doubleday and Comp., 1966, 299 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. 11. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1971, 422 s.

ROMPORTL, M.: Základy fonetiky. Praha, SPN 1973, 162 s.

SABOL, J.: Fonologické zataženie protikladu znelosť — neznelosť v spisovnej slovenčine. Jazykovedné štúdie 12. Peciarov zborník. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1974, s. 53—69.

SABOL, J.: Typy neutralizácií v slovenskom fonologickom systéme. Studia Academica Slovaca 3. Prednášky 10. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Bratislava 1974, s. 405—417.

SABOL, J.: Osobitnosti pri znelostnej asimilácii v slovenčine. Kultúra slova, 9, 1975, s. 76—78.

SCHULZOVÁ, O.: Znelostná asimilácia spoluľáskových skupín. Jazykovedné štúdie 12. Peciarov zborník. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1974, s. 70—75.

STANISLAV, J.: Slovenská výslovnosť. Martin, Osveta 1953, 295 s.

UHLÁR, V.: Pravidlá slovenskej spisovnej výslovnosti. Slovenská reč, 19, 1954, s. 201—211.

UHLÁR, V.: Zvukové hodnoty slovenčiny a výslovnosť tvarov prosieb, kresieb. Slovenská reč, 39, 1974, s. 164—167.

ZÁBORSKÝ, V.: Výslovnosť a prednes (vysokoškolské učebné texty), 2. vyd. Bratislava, SPN 1972.

Slovenské entomologické názvoslovie III

ADELA BELÁKOVÁ, JÁN JASIČ, LADISLAV JEDLIČKA, LADISLAV KORBEL, IVAN ORSZÁGH

1. Predhovor

Práca obsahuje slovenské odborné názvy z morfológie, anatómie a embryológie hmyzu.

Pri ustaľovaní a tvorbe slovenských názvov sme zväčša použili názvy ustálené a vžitie vo všeobecnej entomológii a humánnej anatómii. Vo väčšine prípadov sa utvorili slovenské termíny adaptáciou latinských

názvov, napr. *hypopýgium* (*hypopygium*), *epiprokt* (*epiproct*), *paraprokt* (*paraproct*), *cerkus* (*cercus*), *mukro* (*mucro*), *cibárium* (*cibarium*).

Namiesto zaužívaného názvu *žlaznatý a svalnatý žalúdok* komisia ustálila názov *predný a zadný puchorček*, lebo termíny doteraz používané vo všeobecnej entomológii nezodpovedajú anatomickej štruktúre spomínamej časti tráviacej sústavy hmyzu.

V príspevku Slovenské entomologické názvoslovie I (KS, 8, 1974, s. 348—357) sme použili v humánnej anatómii zaužívané termíny *chlopňa* (*valva*), *chlopnička* (*valvula*), vzťahujúce sa na obehovú sústavu. Uvedené termíny vo všeobecnej entomológii pomenúvajú vonkajšie samičie genitálne orgány. Kedže majú inú štruktúru a funkciu ako termíny platné pre obehovú sústavu, rozhodli sme sa ponechať slovakizované latinské názvy *valva*, *valvula*.

Väčšina ustálených názvov sa týka zmyslových orgánov a základných embryologických pojmov. Pri ustaľovaní sme brali do úvahy najmä anatomickú skladbu jednotlivých zmyslových orgánov, napr. *kužeľové, bezkužeľové zložené oko, okienková blana*.

Zo základných embryologických pojmov sme ponechali tie, ktoré sa v embryológií vžili, napr. *centrolecitálne vajíčko, mozaikové a regulačné vajíčko, povrchové brázdenie, ektoderm, endoderm, mezoderm*; pri tvorbe ostatných embryologických názvov sme využívali poznatky z embryológie hmyzu.

Na lepšiu orientáciu a ľahšiu manipuláciu s novými názvami prikladáme aj obrázkové prílohy.

Niektoré v entomologickej literatúre doteraz ešte nepoužité termíny sme doplnili z odbornej literatúry (Anatomické názvoslovie, 1962 a Nomina anatomica veterinaria, 1974).

Podklady pre komisiu pripravila A. Beláková.

2. Bruško hmyzu

abdomen	bruško
epinotum (propodeum)	epinótum
petiolus	stopka
postpetiolus	stopka
abdomen sessile	prisadnuté bruško
abdomen petiolatum	stopkaté bruško
hypopygium	hypopýgium
hypopygium inversum	inverzné hypopýgium
hypopygium circumversum	cirkumverzné hypopýgium
physogastria	fyzogastria
sutura antecostalis	antekostálny šev

laterotergum	laterotergit
segmentum praegenitale (segmentum viscerale)	predgenitálny článok
segmentum genitale	genitálny článok
pygopodium	pygopódium
epiproct	epiprokt
paraproct	paraprokt
lamina analis	análna platnička
anus	análny otvor, anus
lamina subanalis	subanálna platnička
lamina supraanalis	supraanálna platnička
cercus, cerci	cerkus, cerkusy
gonoporus	pohlavný otvor
organa eufalica	eufalické orgány
organa perifalica	perifalické orgány
gonopodium	gonopodit
gonapophysis	gonapofýza
camera genitalis maris	samčia genitálna komora
hypandrium	hypandrium
phallus	falus
phallobasis	falobáza
aedoeagus	edeagus
endophallus	endofalus
phallotrema	falotréma
titillator	titilátor
paramera	paraméra
epimera	epiméra
hypomera	hypoméra
harpagones	harpagón
fossa genitalis	pohlavná jamka
coxopodium	koxopodit
coxit	koxit
oviductus communis	spoločný vajcovod
ovipositor	kladielko
valva	valva
valvula	valvula
valvifer	valvifer
anteriores gonapophyses	predné gonapofýzy
posterior mediales	zadné stredné
gonapophyses	gonapofýzy
posterior laterales	
gonapophyses	
terebra	
	zadné bočné gonapofýzy
	žihadlo

lanceta	lanceta
stylus, stilus	stylus, stylusy
spermatophor	spermatofór
extremitates ventrales abdominis	brušné končatiny bruška
collophor (tubus ventralis)	kolofor
retinaculum (tenaculum)	zádržka
hamulus	háčik
furca (furcula)	vidlica
manubrium	držadlo
dens	zub
mucro	mukro
appendices pedunculares	nôžkovité prívesky
larvarum familiae Sialidae	lariev čeľade Sialidae
branchiae laterales	bočné žiabre
branchiae anales	análne žiabre
pedes spurii (propedes)	panôžky
planta	stupaj
postpedes	posuvky
pseudocerci (corniculi, urogomphi)	pseudocerkusy
membrana intersegmentalis	medzičlánková blanka
pseudovirga	pseudovirga
sac interne	vnútorný vačok

3. Tráviaca sústava

stomodeum	predné črevo
mesenteron	stredné črevo
proctodeum	zadné črevo
cavitas praecoralis	predústna dutina
cavum oris	ústna dutina
cibarium	cibárium
salivarium	slinovník
pharynx	hltan
pharynx anterior	predný hltan
pharynx posterior (postpharynx)	zadný hltan
cavum pharyngis	hltanová dutina
musculus dilatator cibarii	rozširovač cibária
musculi dilatatores pharyngi	rozširovače hltanu
oesophagus	pažerák
ingluvies	hrvoľ
proventriculus	puchorček

proventriculus anterior	predný puchorček
proventriculus posterior	zadný puchorček
valvula cardiaca	chlopnička predného čreva
ventriculus	žalúdok
coecum	slepý výbežok
processus symbioticus	symbiotický výbežok
membrana propria	útrobná blanka
cellulae regenerativae	regeneračné bunky
membrana peritrophica	peritrofická blana
rhabdorium	rabdórium
secretio apocrinalis	apokrinná sekrécia
secretio merocrinialis	merokrinná sekrécia
secretio holocrinialis	holokrinná sekrécia
pylorus	vrátnik
valvula pylorica	chlopnička vrátnika
ileum	tenké črevo
colon	hrubé črevo
valvula rectalis	chlopnička konečníka
rectum	konečník
sphincter anus	zvierac análneho otvoru
pulvinaria recti	konečníkové poduštičky
papillae recti	konečníkové papily
camera filtrans	filitračná komora
ductus glandularum salivarium	vývod slinných žliaz
digestio	trávenie
resorptio	resorpcia
defecatio	defekácia
digestio extraintestina	mimočrevné trávenie

4. Telová dutina

cavum corporis	telová dutina
pseudocoel	pseudocel
mixocoel	mixocel
coeloma	celóm
peritoneum	peritoneum
sacculus coelomae	celómový váčok
somatopleura	somatopleura
splanchnopleura	splanchnopleura
septum dorsale (pericardius)	chrbtová priečadka
sinus ventrale	chrbtový splav
	brušný splav

sinus viscerale	útrobný splav
septum ventrale	brušná priehradka
corpus adiposum	tukové teleso
stratum parietale corporis adiposi	parietálna vrstva tukového telesa
stratum viscerale corporis adiposi	útrobná vrstva tukového telesa
trophocytus	trofocyt
mycetocytus	mycetocyt

5. Obenová sústava

systema circulatorium	obenová sústava
vas dorsale	chrabtová cieva
cardioblastus	kardioblast
cor	srdce
aorta	srdcovnica
tunica externa	vonkajší obal
tunica media	stredný obal
tunica intima (endocardium)	vnútorný obal, endokardium
ostium	ústie, otvor
ventriculus cordis	srdcová komôrka
musculi alares	krídlové svaly
systole	systola
diastole	diastola
ampulla dorsalis	chrabtová banka
haemolympha	hemolymfa
haemocytus	hemocyt
prohaemocytus	prohemocyt
proleucocytus	proleukocyt
plasmatocytus	plazmatocyt
adipohaemocytus	adipohemocyt
sphaerulocytus	sferulocyt
oenocytoid	enocytoid
ampulla capitis	hlavová banka

6. Vylučovacie orgány

organa uropoetica (urinaria)
vasa Malpighii
corpus pericardium
nephrocytus
corpus endocardiacum (paracardiacum)

vylučovacie orgány
Malpighiho trubice
prisrdcové teliesko
nefrocyt

endokardiálne teliesko

7. Nervová sústava

systema nervosum	nervová sústava
systema nervosum centrale	centrálna nervová sústava, CNS
systema nervosum periphericum	obvodová nervová sústava
systema nervosum autonomicum	autonómna nervová sústava
systema nervosum sympatheticorum	sympatická nervová sústava
ganglion	nervový uzol, ganglion
gaglion suboesophagale	podhlitanový nervový uzol, podhlitanové ganglion
ganglion supraoesophagale	nadhlitanový nervový uzol, nadhlitanové ganglion
cerebrum	mozog
protocerebrum	predný mozog, protocerebrum
hemisphaerium	pologuľa, hemisféra
lobus opticus	zrakový lalôčik
lobus protocerebralis	prednomozgový lalôčik, protocerebrálny lalôčik
lobus frontalis	čelový lalôčik
corpus centrale	centrálné teleso
pons cerebralis	mozgový mostík
ponticulus protocerebralis	prednomozgový mostík, protocerebrálny mostík
corpus pedunculatus	hubovité teleso
lamina ganglionaris	gangliová platnička
medulla externa (epiopticon)	epioptikon
medulla interna (opticon)	optikon
chiazma externa	vonkajšie skriženie
chiazma interna	vnútorné skriženie
commisura	spojka
conectivum	konektív
commisura protocerebralis	prednomozgová spojka, protocerebrálna spojka
glomerulus	klbko
corpus ventrale	ventrálne teleso
deutocerebrum	stredný mozog, deutocerebrum
lobus olfactorius	čuchový lalôčik
nervus antennalis	tykadlový nerv
tritocerebrum	zadný mozog, tritocerebrum
lobus tritocerebralis	zadnomozgový lalôčik, tritocerebrálny lalôčik
nervus labrofrontalis	hornoperový nerv
nervus labialis	spodnoperový nerv

ganglion mandibulare	hryzadlový nervový uzol, hryzadlové ganglion
ganglion maxillare	čelustový nervový uzol, čelustové ganglion
ganglion labiale	spodnoperový nervový uzol, spod- noperové ganglion
nervus mandibularis	hryzadlový nerv
nervus maxillaris	čelustový nerv
nervus jugularis	doš ičkový nerv
funiculus nervosus ventralis	brušná nervová páska
systema nervosum stomatogastricu-	stomatogastrická nervová sústava
m	
nervus medialis	mediálny nerv
systema sympatheticum nervosum	chvostová sympatická nervová
caudatum	sústava
ganglion thoracale	hrudný nervový uzol, hrudné ganglion
ganglion abdominale	bruškový nervový uzol, bruškové ganglion
conectivum frontale	čelový konektív
ganglion frontale	čelový nervový uzol, čelové ganglion
nervus frontalis	čelový nerv
nervus proccurens	predobežný nerv
nervus recurrens	návratný nerv
ganglion hypocerebrale	záhlavový nervový uzol,
(ganglion occipitale)	záhlavové ganglion
nervus oesophagealis	pažerákový nerv
ganglion ventriculare	podžalúdkový nervový uzol,
(ganglion gastricum)	podžalúdkové ganglion
nervus splanchnicus	splanchnický nerv
neuroblast	neuroblast
corpuscula Nissli	Nisslove telieska
ergastoplasma	ergastoplazma
ribosoma	ribozóm
neurofibrila	neurofibrila
apparatus Golgi	Golgiho aparát
mitochondria	mitochondria
neuron	neurón
neurit	neurit
dendritus	dendrit
sensitivus (sensorius)	ciliivý

sensibilis	senzibilný, prístupný zmyslovému vnímaniu, schopný zmyslového vnímania
mobilis	hybný, motorický
associativus	asociačný
cellulae gliae	gliové bunky
collaterale	kolaterála
synapsis	synapsia
perilema	periléma
neurilema	neuriléma

8. Zmyslové orgány

organa sensuum	zmyslové orgány
sensillum trichodeum	trichiová senzila
cellula prima sensualis	primárna zmyslová bunka
cellula secunda sensualis	sekundárna zmyslová bunka
organa sensualia epidermidis	pokožkové zmyslové orgány, epidermálne zmyslové orgány
	senzila
sensillum	bazikónická senzila
sensillum basiconicum	stilocónická senzila
sensillum styloconicum	celokónická senzila
sensillum coeloconicum	ampulovitá senzila
sensillum ampullaceum	zvončekovitá senzila
sensillum campaniformae	plakoidná senzila
sensillum placodeum	chlporovitá senzila
sensillum chaeticum	očná senzila
sensillum opticum	čuchový orgán
organum olfactus	chuťový orgán
organum gustus	statický orgán
organum status	zrakový orgán
organum visus	oko
oculus	zložené oko
oculus compositus	zrakový nerv
nervus opticus	rabdóm
rhabdom	rabdomér
rhabdomere	rohovka
cornea	rohovkotvorná bunka
cellula cornificiens	šošovka
lens	kužeľotvorná bunka
conus	
cellula conificiens	

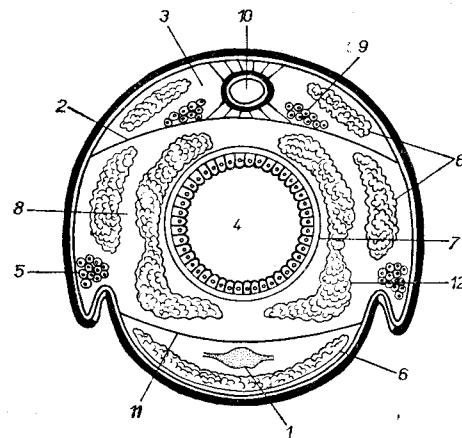
retina	sietnica
retinula	sietnička
pars optica retinae	zrkadlová časť sietnice
stratum pigmenti retinae	pigmentová vrstva sietnice
iris	dúhovka
tapetum	tapetum
membrana basalis oculi	očná bazálna blana
membrana fenestrata	okienková blana
receptor	receptor
ocellus	očko
ocellus lateralis	bočné očko, laterálne očko
stemma (ommatidium, faceta)	oňnatídium
cellulae principales pigmenti	hlavné pigmentové bunky
cellulae leviores pigmenti	vedľajšie pigmentové bunky
oculus compositus conicus	kužeľové zložené oko
oculus compositus aconicus	bezkužeľové zložené oko
oculus compositus pseudoconicus	pakužeľové zložené oko
oculus compositus extraconicus	míomkužeľové zložené oko
pseudoconus	pakužeľ
processus corneae	rohovkový výbežok
oculi compositi appositi	apozičné zložené oči
oculi compositi superpositi	superpozičné zložené oči

9. Základné embryologické termíny

chorion	chorion
micropylus	mikropyl
periplasma	periplazma
centroplasma	centroplazma
reticuloplasma	retikuloplazma
vitellus	žltok
membrana vitellina	žltková blana
nucleus	jadro
sulcatio	brázdenie
ovum isolecitale	izolecitálne vajíčko
ovum centrolecitale	centrolecitálne vajíčko
sulcatio superficialis	povrchové brázdenie
centrum sulcationis	centrum brázdenia
periblastula	periblastula
blastomera	blastoméra
blastoderma	blastoderm

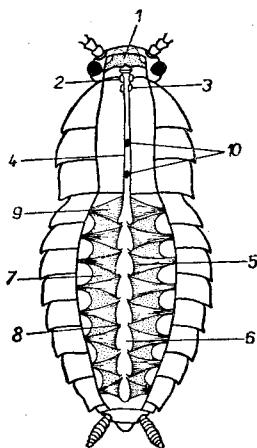
blastema	blastém
cellula vitellina	žltková bunka
fundamentum anteembryonale	predzárodkový základ, predembryonálny základ
tela anteembryonalis	predzárodkové tkanivo
blastema extraembryonalis	mimozárodkový blastém
fundamentum embryonale	zárodkový základ, embryonálny základ
centrum differentiale	diferenciačné centrum
lobulli capitis	hlavové lalôčky
lamella medialis	prostredná platnička
lamella lateralis	bočná platnička
epibolia	epibólia
embolia	embólia
sulcus primus	prvotná brázda
neuroblastus	neuroblast
ectoderma	ektoderm
folium primum	prvotný list
funiculus medius	prostredný povrazec
funiculus lateralis	bočný povrazec
embryoma	zárodok, embryo
folium embryonale	zárodkový list, embryonálny list
mesoderma	mezoderm
cumulus polaris cellularum	pôlové zoskupenie buniek
endoderma	endoderm
pleuropodium	pleuropódium
diverticulum neurale	neurálna vydutina
sulcus neurorum	nervová brázda
phasis protopus	protopódna fáza
phasis polypus	polypódna fáza
phasis oligopus	oligopódna fáza
blastokinesis	blastokinéza
tunicae embryonales	zárodkové obaly, embryonálne obaly
amnion	amnion
cavum amnii	amniová dutina
amnioporus	amniopor
invaginatio	invaginácia
immersio	imerzia
serosa	seróza
trophamnion	trofamnion
indusium	indúzium

fundamentum tunicarum embryo-	základ zárodkových obalov,
narium	základ embryonálnych obalov
cuticula embryonalis	zárodková kutikula, embryonálna kutikula
cuticula larvalis	larválna kutikula
oviruptor	oviruptor
organogenesis	organogenéza
motus morphogenetici	morfogenetické pohyby
embryoma breve	krátky zárodek, krátke embryo
caput primum	prvotná hlava
embryoma longum	dlhý zárodek, dlhé embryo
ovum tessellatum	mozaikové vajíčko
ovum regulans	regulačné vajíčko

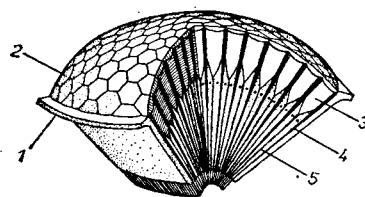

Obr. 1. Telová dutina hmyzu a jej tkanivá (z Eidmanna).

1 — brušná nervová páska, 2 — chrabtová priehradka, 3 — chrabtový spáv, 4 — stredné črevo, 5 — enocytu, 6 — parietálna vrstva tukového telesa, 7 — peritoneum, 8 — útrobný spáv, 9 — prisrdcové telieska, 10 — chrabtová cieva, 11 — brušná priehradka, 12 — útrobná vrstva tukového telesa

Obr. 2. Srdce hmyzu (z Eidmanna).
1 — mozog, 2 — prisrdcovnicová žľaza, 3 — primozgová žľaza, 4 — srdcovica, 5 — srdce, 6 — chrabtová priehradka, 7 — chrabtová komôrka, 8 — ústie, otvor, 9 — krídlové sväty, 10 — chrabtová banka

Obr. 3. Schematické znázornenie zloženého oka hmyzu (z Eidmanna, podľa Hesseho).
1 — kutikula, 2 — omatídium, 3 — kužel, 4 — obaľové pigmentové bunky, — 5 sietnička

---

KS

DISKUSIE

Namiesto jednej diskusie

V 9. čísle tohto ročníka Kultúry slova uverejnil Ā. Kráľ článok s názvom *Z problematiky intonácie* (KS, 9, 1975, s. 300—306). Redakcia dala text Kráľovho článku k dispozícii J. Mistríkovi, lebo sa v ňom nadvázuje na jednu štýlistickú kapitolku J. Mistríka (ide o kapitolku *Falošná intonácia v ústnych prejavoch*, ktorá vyšla v 5. čísle ročníka na s. 145—148), resp. sa s ňou nepriamo polemizuje. Ako odpoveď na citovaný Kráľov článok poslal J. Mistrík do redakcie časopisu polemickej ladený text, v ktorom zdôrazňuje, že pri uvažovaní, či sa pred slovom *ktorý* intonuje funkčná pauza, nemožno zanedbať to, či ide o pravú alebo nepravú hypotaxu. Obidva Králove príklady (III—1 a III—2) sú podľa J. Mistríka nepravými hypotaxami a v takých prípadoch je funkčná pauza nevyhnutná. Nevyhnutná je aj po parentetickej vztažnej vete (III—1). Príklad III—3 pokladá J. Mistrík za vykonštruovaný.

Text J. Mistríka, ktorého základné myšlienky sme tu reprodukovali, dala redakcia A. Kráľovi (postupovala teda obdobne ako v predchádzajúcim prípade). A. Kráľ pripravil niekoľkostránkový elaborát, ktorým chcel reagovať na poznámku J. Mistríka.

Redakcia posúdila vzniknutú situáciu a rozhodla sa nepublikovať ani Mistríkovu repliku, ani Králov elaborát. Tento postup je v súlade s tradíciou a poslaním nášho časopisu; so zreteľom na popularizačný ráz Kultúry slova nemá v nej miesto polemika o jemných jazykovedných problémoch — tie sa prediskutúvajú v iných jazykovedných časopisoch.

Veríme, že tento krok nájde porozumenie u čitateľov aj u autorov príspevkov J. Mistríka a Ā. Kráľa, ktorým redakcia Kultúry slova vďačí za dlhorčnú spoluprácu.

Redakcia

Sú slová terminológia a názvoslovie synonymá?

IMRICH HORŇANSKÝ

Druhý diel Slovníka slovenského jazyka uvádza slovo *názvoslovie* s výkladom „súhrn pomenovaní v určitom odbore, terminológia“. Slovo

terminológia je zaznačené vo 4. diele SSJ s výkladom „súhrn pomenovaní v určitom odbore, názvoslovie“. Zo spracovania obidvoch hesiel vyplýva, že ide o synonymá. Prvé heslo sa vysvetľuje druhým a druhé heslo prvým. Vyplýva to aj zo zmyslu Informácií pre používateľov slovníka. Zo symetrického spracovania obidvoch hesiel vychodí, že nie je medzi nimi rozdiel ani len v štylistickom použití. Podobne je spracované heslo *terminológia* aj v Malom slovníku cudzích slov (1972): „súhrn termínov, názvoslovie“.

Ukazuje sa, že takéto spracovanie obidvoch hesiel nezodpovedá skutočnosti. Slovom *terminológia* sa v praxi rozumie súhrn pomenovaní pojmov, odborných názvov istého odboru. Ide o pomenovanie prostredky potrebné na jednoznačnú komunikáciu v príslušnom odbore. Podľa toho máme *terminógiu* zväčačskú, hutnickú, jazykovednú, zoologickú a ī. Naproti tomu slovom *názvoslovie* sa rozumie súhrn jedinečných, vlastných názvov istého celku, odboru, čiže onomastických pomenovaní. Podľa toho máme *geografické názvoslovie* (*fyzickogeografické, sociálnogeografické, vodopisné, chotárne* a ī.), *astronomické názvoslovie* (názvy mimozemských telies a ich časti), *názvoslovie antroponomastické, zonomastické* a ī.

Geografická terminológia je teda súhrn geografických termínov (a īch definícií), ako sú: *dolina, nižina, vodná erózia, zvetrávanie, planina, vrchovina, rieka, more, vodná nádrž, mesto, osada, štát* a ī. Na druhej strane geografickým názvoslovím je súhrn geografických názvov: *Tichá dolina, Krupinská planina, Himaláje, Dunaj, Žilina* a ī. Podobne aj v iných odboroch súhrn termínov tvorí terminológiu a súbor názvov zasa názvoslovie: zoologická terminológia: *rieda, čeľad, druh, protozoológia, oplodnenie, voskovotvorná žlaza* a ī; zonomastické názvoslovie, zoonymá: *Dunčo, Pejo, Sivko* a ī; astronomická terminológia: *hviezda, supernova, astrofyzika, koronograf, svietivosť nebeského telesa* a ī; názvoslovie v odbore astronómie: *Saturn, Mesiac, Orión, more Pokoja* a ī; antroponomastická terminológia: *priezvisko, prezývka, rodné meno, pseudonym, hypokoristikón, patronymum* a ī; antroponomastické názvoslovie; antroponymá: *Botto, František, Anča* a ī.

V súčasnosti sú pri rozličných inštitúciách zriadené terminologické komisie, ktorých úlohou je ustanovanie a tvorba termínov a vypracovanie ich definícií (terminologické komisie v odbore matematiky, fyziky, hydrológie a ī.), alebo názvoslovné komisie, ktoré ustanovujú a tvoria názvy (názvoslovná komisia pri Ministerstve vnútra SSR — názvy obcí, názvoslovné komisie pri národných výboroch — názvy verejných priestranstiev a význačných stavieb, názvoslovná komisia v odbore geodézie a kartografie — názvy neosídlených prvkov zemskeho povrchu a ī.). Odbor geodézie a kartografie zriadil popri názvoslovnej komisií aj terminologickú, ktorá ustanovuje termíny tohto odboru (*teodo-*

lit, triangulácia, kartografický originál a ī.). V pomenovaní týchto komisií sa správne používa adjektívum *terminologický*, resp. *názvoslovny*. Aj z rozdielu pracovnej náplne obidvoch typov komisií jasne vyplýva, že tieto pomenovania nie sú synonymné.

Príklady na nenáležité používanie slov *názvoslovie* a *terminológia* sme zistili v publikácii Š. Pisoňa *Hrady, zámky a kaštiele* (Osveta 1973, s. 13 a 14): *V spojnosti s názvami hradov... treba zdôrazniť niekoľko terminologickej zásad* (malo byť *názvoslovnych*; v tejto vete raz a v nasledujúcej dvakrát sa správne používa slovo *názov*). Ak *hrady majú vlastný názov* (napr. *Červený Kameň*...) používame ho v tomto znení; ak ho nemajú, uprednostňujeme názov utvorený z mien oboch '(prídavné meno) a... — Je prirodzené, že tieto názvy (rozumej *Korlátka, Šomoška, Hajnáčka*) sú neobvyklé, ale nemožno im uprieť právo uchádzať sa o miesto v jednotne riešenej sústave terminológie (malo byť *názvoslovia*) hradov. Termínni v odbore histórie architektúry sú pomenovania ako *hrad*, *hradisko*, *kaštieľ*, *zámok* a ī. a názvami sú pomenovania jednotlivých objektov, napr.: *Pustý hrad, Hajnáčka*.

Opačný prípad zámeny obidvoch pomenovaní a nevhodného použitia slova *názvoslovie* je napr. v návrhu ČSN Transliterácia cyriliky, ktorý bol uverejnený v Slovenskej reči 6/1974. V nadpise 1. kapitoly na s. 370, v ktorej sa vysvetlujú jazykovedné termíny použité v ČSN (*transkripcia, transliterácia*) je slovo *názvoslovie*. Správne malo byť *terminológia*. Tá istá chyba je aj v ďalších československých štátnych normách, ktoré majú v nadpise 1. kapitoly (ČSN 73 0415, 27 2430 a ī.) alebo v pomenovaní normy (ČSN 73 0199, 73 6100 a ī.) nainšteľo slova *terminológia* slovo *názvoslovie*. Druhá skupina menovaných ČSN je práve zo série tzv. terminologickej normy. Popri nadpise v češtine (*Názvosloví*) majú tieto normy uvedené nadpisy aj v angličtine (*Terminology*) a v ruštine (*Terminologija*). Tieto normy sa v praxi nazývajú *terminologické* v zhode s pomenovaním komisií, ktoré ich vypracovali, a nie *názvoslovné*, ako to uvádzajú nadpisy v češtine. Pod názvoslovou normou sa vo verejnosti rozumie napr. VI. diel SSJ — dodatky, alebo prvé štyri publikácie Kartografických informácií (SÚGK 1974).

Z uvedeného vyplýva, že spracovanie hesiel *názvoslovie* a *terminológia* v SSJ a hesla *terminológia* v Malom slovníku cudzích slov (1972) ako synonymum nevystihuje skutočnosť. Spracovanie obidvoch hesiel v budúcich slovníkoch s navrhovanou diferenciáciou ich významov iste prispeje k jednoznačnej komunikácii medzi autormi a čitateľmi textov a odstráni nenáležité používanie obidvoch slov.

*Geodézia, n. p., Bratislava
Pekná cesta 15, Bratislava*

Terminológia, nomenklatúra, názvoslovie

(Poznámka k príspevku I. Horňanského)

JÁN HORECKÝ

- V príspevku Imricha Horňanského sa po dlhšom čase (porov. napr. Pacلت, J.: Názvoslovie a menoslovie. SR, 17, 1952, s. 47—48; Horecký, J.: Názvoslovie a menoslovie. Tamže, s. 161—162) znova nastoľuje otázka, či sa vystačí vo všetkých vedných odboroch len s názvom *terminológia*, resp. či pomenovania *terminológia* a *názvoslovie* možno pokladať za synonymné. Autor na príkladoch z niekoľkých odborov ukazuje, že by bolo výhodné rozlišovať medzi terminológiou a názvoslovím, lebo v niektorých odboroch treba rozlišovať súhrn pomenovaní pre pojmy (teda vlastne pojmoslovie) a súbory názvov, predovšetkým vlastných názvov.

Niet pochybnosti o tom, že tieto súbory vlastných (čiže jedinečných) názvov v niektorých odboroch skutočne jestvujú a majú dôležité posstavenie. I. Horňanský tu správne uvádza antroponomastiku, zoonomastiku a geografiu. Ale zdá sa, že jeho pomenovania *antroponomastické názvoslovie* a *zoonomastické názvoslovie* sú synonymné s výrazmi *antroponymá*, *zoonymá* (čiže mená osôb, mená zvierat). Z toho by vychodilo, že nejde o vzťah terminológia — názvoslovie, ale o vzťah terminológia (pojmoslovie) — názvy (mená) jednotlivých objektov.

Treba však upozorniť na ďalší problém. Z Horňanského príkladov sice presvedčivo vyplýva rozdiel medzi terminológiou a súhrnom mien, ale jeho úvahy nie sú úplné. Je známe, že napr. v botanike nie sú len všeobecné pojmy a termíny pre ne, ale aj súhrn systematických pomenovaní pre rody a druhy (typu *fialka vonná*). Pre tieto systematické pomenovania by bolo vhodné a skutočne sa používa pomenovanie *nomenklatúra*. Ako doklad možno uviesť napr. Terminológia botanickej morfológie (1959) a popri nej Slovenskú botanickú nomenklatúru (1954).

V mnohých odboroch máme teda tri stupne: terminológiu, nomenklatúru a súhrn vlastných mien (názvov). Zavádzat v tejto trojici pre krajiné body pomenovania *terminológia* a *nomenklatúra* by značilo situáciu ešte viac komplikovať.

*Jazykovedný ústav E. Štúra SAV
Nálepkova 26, Bratislava*

ROZLIČNOSTI

Salut, nie Saljut, Salut, Saljut

Úspechy sovietskeho vesmírneho výskumu sleduje so sympatiami a záujmom celý pokrokový svet. Pravidelne nás o nich informuje aj naša tlač. Sovietske vesmírne lode a orbitálne stanice majú ruské názvy; vznikli zo všeobecných podstatných mien, stali sa vlastnými menami, to značí, že majú všetky znaky a vlastnosti vlastného mena. Pišu sa s veľkými začiatočními písmenami a neprekladajú sa. Do iných jazykov prechádzajú ako výpožičky, prevzaté slová. Svoj ruský ráz si ponechávajú, ale v každom jazyku sa inak vyslovujú a inak aj pišu, čo súvisí s prepisom ich písanej podoby z azbuky do latinky. V každom jazyku však môže jestvovať len jeden prepis, jedna podoba.

V našom príspevku chceme upozorniť na slovenský prepis názvu orbitálnej stanice, ktorá sa po rusky volá Салют. Podnietila nás k tomu prax v Novom slove, našom významnom teoretickom týždenníku pre politiku, kultúru a hospodárstvo, kde nielen v jednotlivých číslach, ale aj v tom istom článku môžeme nájsť niekoľko grafických podôb tohto slova. Z článku *Historický let Sojuz — Apollo* vyberáme: ZSSR v tom istom čase už používal osvedčené lode typu SOJUZ a mal prvé skúsenosti s kozmickým laboratóriom SALUT. Iný príklad z toho istého článku: Tým zostali k dispozícii len tri lode: APOLLO, SOJUZ a SALUT, prípadne ich vzájomná kombinácia (Nové slovo, 17, 1975, č. 29, s. 14). Z článku *Druhá expedícia na Saljute 4* citujeme: Stanica Saljut 4 pracuje na obežnej dráhe 5 mesiacov. — Druhá pracovná smena pilotov orbitálnej stanice Saljut 4 (tamže, č. 25, s. 14). Citáty ukazujú, že v Novom Slove sa vyskytujú štyri podoby názvu sovietskej orbitálnej stanice: Salut, Salút, Saljut a Saljut. Pozorný čitateľ si to nemôže nevšimnúť. Ktorý prepis je správny?

Všetky vydania Pravidiel slovenského pravopisu jednoznačne hovoria, že skupinu lio do slovenčiny prepisujeme ako EU, z čoho vychodi, že slovenský prepis názvu vedeckej orbitálnej stanice Saljut je Salut, ako sme ho našli vo väčšine našich novín a časopisov (Pravda, Večerník, Smena, Ľud atď.).

Nazdávame sa, že také významné vedecké zariadenie, ako je orbitálna stanica Salut, si zaslúži, aby sme pri sprostredkúvaní výsledkov jeho práce používali nielen jednotnú, ale najmä správne napísanú podobu jeho mena.

E, Kučerová

Morfematické členenie slovesa *hriat* — *hrejem*

Z listu M. S. z Popradu vyberáme otázku, ako sa morfematicky člení sloveso *hriat* — *hrejem*. Pisateľovi sa zdá, že koreň v prítomníku nemá podobu *hre-*, lež *hr-*, pričom *e* nasledujúce po skupine *hr-* by pokladal za vsuvné, resp. pohyblivé *e*. Z toho pisateľ vyvodzuje zovšeobecňujúce konštatovanie, že nie vždy platí poučka, podľa ktorej je koreň slova taká skupina hlások, čo sa vo všetkých pribuzných slovách nemení, t. j. zostáva rovnaká.

Pri ohýbaní slovesa *hriat* — *hrejem* sú medzi prítomníkovou a neurčitkovou podobou kmeňa zreteľné rozdiely. Tie sa dajú vysvetliť a pochopiť ako výsledok pôsobenia starších hláskových zákonitostí vo vývine nášho jazyka. Neurčitková podoba *hriat* vznikla pravidelným hláskovým vývinom z pôvodnej podoby *grējati*, ktorá zachytáva dnešný koreň *hrej-*. Podobný rozdiel medzi prítomníkovou a neurčitkovou podobou kmeňa je aj pri ďalších slovesách: *siať* — *sejem*, *liať* — *lejem*, *viať* — *vejem*, *kliať* — *klajem*, *priať* — *prajem*, *plieť* — *plejem*, *priast* — *pradiem*, *triast* — *trasiem* ...

Z morfematickej stavby neurčitku *hriat* vidíme, že toto sloveso nemá neurčitkovú kmeňotvornú príponu (*hria-t*); v prítomníkovom kmeni sa zreteľne vyčleňuje kmeňotvorná prípona *-e-* (*hrej-e-m*, *hrej-e-š*, *hrej-e*, *hrej-e-me*, *hrej-e-te*), resp. morfológická nula (*hrej-0-ú*). Slovesá tohto typu sa v akademickej Morfológii slovenského jazyka (Bratislava 1966, s. 451—452) zaraďujú k časovaciemu vzoru *žuť* — *žujem*. Z nášho výkladu vychodí, že sloveso *hriat* — *hrejem* má v prítomníku základ *hrej-*, nie *hre-*, ani *hr-*, ako predpokladá pisateľ listu.

Napokon sa žiada pripomenúť, že pojem koreň slova (v danom prípade slovesa) sa v súčasnej jazykovednej literatúre vymedzuje podľa iných kritérií, než sa uvádza v liste. Napr. v citovanej Morfológii slovenského jazyka na s. 434 sa píše: „Morféma, ktorá je nositeľom jadra lexikálneho významu, je koreňová morféma čiže koreň slovesa.“ Podobné konštatovanie nachodíme i v práci J. Horeckého Slovenská lexičológia. I. Tvorenie slov (Bratislava 1971, s. 41): „Postupným vydelenovaním derivačných morfém sa dostaneme až ku korenným morfémam, t. j. k takým časťiam slov, ktoré sú nositeľmi lexikálneho významu.“

J. Kačala

Podstatné mená navážka a návažok

V odborných textoch sa často stretáme s nesprávnym používaním slov *navážka* a *návažok*. Pri rozličných chemických skúškach a pokusoch

sa písava *o navážke vzorky*, v textoch zo stavebníckeho odboru zasa *o návažku zeminy, resp. materiálu*. V obidvoch prípadoch sú slová *navážka* a *návažok* použité nenáležite.

Základom podstatného mena *navážka* je nedokonavá podoba predponového slovesa *navoziť*, t. j. *navážať*, ktorá má význam „vozením niekom dopravovať väčšie množstvo niečoho“, napr. *navážať piesok, tehly* a pod. Od slovesa *navážať* je priponou *-ka* utvorené podstatné meno *navážka* označujúce jednak činnosť, dej (navážanie), jednak výsledok činnosti, deja (navážania).

Podstatné meno *navážka* sa skloňuje podľa vzoru žena. Osobitne treba pri ňom upozorniť na druhý pád množného čísla, pretože sa v ňom najčastejšie robia chyby. Správne má byť *navážok*, nie *navážiek* alebo dokonca *navážkov*, ako sa dosť často uvádzajú. V podobe *navážiek* by boli vedľa seba dve dlhé slabiky *-vá-* a *-ziek-* a to nie je v súlade s rytíckym krátením.

Podstatné meno *návažok* je podobne ako podstatné mená *dôvažok, prevažok* (od slovies *dovážiť, prevážiť*) odvodené od predponového slovesa *navážiť/navažovať*. Sloveso *navážiť* s významom „vážením dať odmerať, odvážiť“ napr. *navážiť jablk*, je homonymné so slovesom *navážiť/navážiť sa*, nedok. *navažovať/navažovať sa*, ktoré značí „nakloniť/nakloniť sa, vychýliť/vychýliť sa z priamej alebo zo zvyčajnej polohy,“ napr. *Lod sa pri náraze vetra nebezpečne navážila na jeden bok (= naklonila sa)*. Pridaním prípony *-ok* a zmenou dĺžky v prvej slabike, tzv. kvalitatívnej alternáciou, vzniklo zo slovesa *navážiť* podstatné meno *návažok* na označenie veci, ktorá je navážená, napr. *návažok vzorky* pri chemických pokusoch. Opäť tu ide o výsledok činnosti (navažovania).

Podstatné meno *návažok* sa skloňuje ako ostatné neživotné podstatné mená mužského rodu s tvrdým zakončením, teda *návažok, návažku atď., mn. č. návažky, návažkov, o návažkoch, s návažkami*.

Pri dvojiciach slov zdanivo veľmi podobných, ako sú slová *navážka a návažok*, treba starostlivo skúmať základ, z ktorého vznikli, aby sa nepoužili opačne. Pri chemických pokusoch môžeme hovorit iba *o návažke vzorky, v stavebnictve zasa o navážke zeminy alebo iného materiálu*.

E. Rísová

Niekomu pukajú päty

Iste bude čitateľov zaujímať odpoveď na takú všeobecnejšiu otázku, či sa v súčasnej rečovej tvorivosti uplatňujú okrem spoločenských požiadaviek aj individuálne postoje. Často sme aj v jazykovej poradni

uvádzali príklady na nové slová a zvraty, ktorými sa saturujú spoločenské požiadavky v oblasti vedy, výskumu, techniky, zdravotníctva, športu atď. Preto každému z nás je už jasné, že sa aj spisovná slovenčina rozvíja v závislosti od rozvoja spoločnosti a že sa pri tom riešia nové a nové spoločenské úlohy najmä zavádzaním nových slov a zvratov pre potreby odbornej komunikácie. Tým sa však celá dynamika súčasného jazyka nevyčerpáva. Je tu ešte oblasť individuálneho emocionálneho postoja k javom vonkajšieho sveta i k zložkám vnútorného života človeka. Aj to je široké pole, na ktorom sa uplatňuje naturel hovoriaceho jednotlivca. Vieme, že človek veselej povahy sa vyjadruje ináč než človek smutnej povahy, alebo že optimista zaujíma iný postoj k najrozmanitejším veciam než pesimista. Viac-menej ako žart sa spomína, že optimista povie *Mám ešte sto korún*, kým pesimista hovorí o tej istej skutočnosti *Mám už iba sto korún*.

Uvedieme príklad, že sa človek veselej, ba figliarskej povahy vie priliehavo a spoločensky únosne vysloví aj o veciach, o ktorých sa v tzv. slušnej spoločnosti nikdy nehovorí priamo. Odborne a či zdravotnícky môžeme napríklad povedať o niekom, že má vetry, ale takéto vyjadrenie pôsobí akosi merovo či škrobeno, takže do živej reči nepristane. Ale to živé hovorové vyjadrenie pomocou zvukomalebného slovesa do slušnej spoločnosti zasa nepatrí. Nedostatok vhodného priebehu pomenovania dá sa však odstrániť obrazným vyjadrením, napríklad vyjadrením, že *niekomu pukajú päty*, príčom sloveso *pukat* má tu význam „vydávať zvuk ako pri lámaní, práskaní alebo plieskaní“. V celej fráze *niekomu pukajú päty* zaváži pravdaže aj to, že sa výbuchová spoluhláska *p* nachádza na začiatku dvoch slov — *päty pukajú* —, čím sa zvýrazňuje ponáška na akustický dojem z javu, o ktorý ide.

Fráza *niekomu pukajú päty* doteraz nie je zaznačená v našich slovníkoch, hoci je známa zo živej reči figliarskych ľudí. Počuli sme ju napríklad nedávno z úst staršieho človeka, ktorý komentoval situáciu na pracovisku po výdatnom obede v závodnej jedálni, keď sa ako hlavné jedlo podával fazuľový prívarok s údeným mäsom. Jeho výpoved *Aleže nám budú pukať päty* bola všeobecne zrozumiteľná a vyvolala úsmev všetkých, hoci sa dotýkala spoločensky háklivej sféry.

Na záver krátke poučenie, že dynamika súčasného jazyka sa týka celej slovnej zásoby, teda nielen prostriedkov odbornej reči. Vznikajú totiž aj dnes žartovné a iné šťavnaté výrazy, ktoré sa môžu chápať ako obohatenie spisovnej lexiky.

J. Ružička

SPRÁVY A POSUDKY

Terminologické informačné stredisko vo Viedni

(E. Wüster, *The Road to Infoterm* [Cesta k Infotermu]. Verlag Dokumentation, Pullach bei München, 1974, 141 s.)

Infoterm je skrátený, resp. značkový názov pre Medzinárodné terminologicke informačné stredisko, ktoré bolo v spolupráci s UNESCO založené vo Viedni r. 1971. Jeho iniciátorm a „krstným otcom“ je profesor Eugen Wüster, priekopník medzinárodnej spolupráce v oblasti terminológie (predovšetkým technickej) a autor často citovanej knihy *Sprachnormung in der Technik*.

Recenzovaná práca obsahuje dve správy. V prvej sa hovorí o súbore jestvujúcich prameňov vedeckej a technickej terminológie, pravdaže, informácie o terminologickej práci u nás sú tu veľmi skúpe. V druhej správe sa podávajú základné informácie o úlohách a plánoch Medzinárodného terminologickeho informačného strediska. Podľa terajších možností (a tie sa v práci posudzujú veľmi triezvo) by mal Infoterm koordinovať činnosť v oblasti terminológie na celom svete, a to budovaním dokumentácie a informácie. Preto sa má toto stredisko v prvých etapách svojej práce orientovať predovšetkým na zhromažďovanie terminologickej publikácií z celého sveta, najmä terminologickej štandardov (noriem) a zásad pre ustaľovanie terminológie, ktoré vypracovali rozličné inštitúcie i jednotlivci. Ďalej ide o zhromažďovanie špeciálnych slovníkov, informácií o terminologickej knižniciach (jestvujúcich i plánovaných). Majú sa skúmať aj možnosti svetovej terminologickej banky (kartoték termínov). Ako vidieť, medzi prvé úlohy sa kladie vybudovanie bibliografickej služby; pri súčasnej produkcií terminologickej súpisov a slovníkov je to služba neobvyčajne dôležitá a napokon aj najlahšie zvládnuťelná. Úvahy o zriadení medzinárodnej terminologickej kartotéky sú však predbežne naozaj len v prípravnom štádiu. Je tu napr. otázka, ktoré vedné a technické odbory by mali byť v strede pozornosti, aké jazyky by tu mali byť zastúpené a pod. Podľa našej mienky značné ťažkosti vzniknú aj zo samého rozsahu materiálu.

Ešte menej jasne sa črtá druhá hlavná úloha Infotermu — koordinácia práv v oblasti terminológie a ich usmerňovanie podľa istých zásad. Je sice známe, že v tejto oblasti vykonal záslužnú prácu Komitét pre terminológiu v rámci Medzinárodnej organizácie pre štandardizáciu (ISO TC 37) práve pod vedením E. Wüstera, ale vzniká otázka, či vôbec možno ísť ďalej, než je vypracovanie všeobecných zásad pre tvorenie termínov (čo vlastne už urobila spomenutá komisia v rámci ISO).

Napokon treba vyslovíť nádej, že podobne ako v komisiach ISO rešpektujú pripomienky socialistických krajín, v tom aj Československa, bude sa aj práca Infotermu opierať o spoluprácu s našimi inštitúciami.

J. Horecký

Hodnotenie javiskovej reči

Tretím slovenským profesionálnym divadlom, v ktorom poverený vedecký pracovník Jazykovedného ústavu Ľudovít Štúra SAV (dr. Gejza Horák) pokračoval v máji tohto roku (1975) vo výskume úrovne javiskovej reči, bolo Divadlo Jonáša Záborského v Prešove (DJZ). Látku na pozorovanie javiskovej slovenčiny, jej celkových tendencií, nedostatkov, krajinových aj individuálnych osobitností poskytli tieto hry: J. Solovič, *Meridián* (17. mája); Vladimír Urban Vladimírov (VHV), *Zem* (18. mája); W. Shakespeare, *Kráľ Ján* (20. mája) a okrem toho (mimo rámca výskumu) doplnkový materiál z repertoáru spevohry muzikál *Loď komedianov* (19. mája).

Po predstaveniach 18. mája (*Zem*) a 20. mája (*Kráľ Ján*) boli krátke besedy s príslušnými členmi činohry. Na prvej z nich po naznačení cieľov podujatia uviedli sa celkové poznámky k jazykovej realizácii Solovičovho Meridiánu a hry V. H. V. *Zem*. Konštatovalo sa, že v prešovskom Meridiáne sa použitie mládežníckeho slangu (Ilya — Eugen Balogh, Miki — Peter Staník) v porovnaní s košickým (A. Hryc a Vl. Durdič ml.) striedmo pridŕža predlohy: nedopĺňa a nepreháňa sa (porov. referát v KS, 9, 1975, s. 219). V hre *Zem* bolo treba po konzultácii so skúseným dialektológom viacero exponovať dolnozemský stredoslovenský ráz reči (nárečie Starej Pazovy), aby sa naznačil rozdiel proti hrám J. Gregora-Tajovského. — Z druhej besedy sa žiada spomenúť akúsi spoločenskú náladu v okruhu zanedbávania výslovnosti *l* pred *e*, *i*, *ia*, *ie*, *iu*: obchádzanie výslovnosti *l* je motivované predsudkom, že výslovnosť typu *ale*, *zle*, *chleba*, *listok*, *liek*, *liať* je nárečová (dedinská). No v tomto bode výslovnosti je medzi spisovou normou a stavom v nárečiovom okoli (konkrétnie okolo Prešova), dá sa povedať, povzbudzujúca zhoda; treba ju teda v osobnom úze, ale i vyrovnanie v celom činohernom kolektíve využiť. — Mimo rámca výskumu bola bezprostredná priateľská beseda v kolektíve spevohry (po predstavení uvedeného muzikálu). Ukázalo sa, že v okruhu javiskovej reči (a v nej najmä výslovnosti) je živá spolupráca s činohrou; sprostredkúva ju s. Dana Trnčíková.

Výsledky svojho pozorovania zhrnul pracovník Jazykovedného ústavu v obširnom referáte, prednesenom v DJZ po mesiaci (doobeda 18. júna 1975) za prítomnosti vedenia divadla, všetkých členov činohry a daktoriček členov spevohry. (Večer toho dňa mal možnosť v náročných podmienkach na zájazde v Bardejove sledovať predstavenie hry *Traja mušketieri*.) — Zo zhŕňajúcich konštatovaní spomienieme najdôležitejšie:

1. Divadlo, a to najmä prešovské (ktoré má okolie s výrazným a vytrvalým nárečovým úzom), má byť školou správnej a krásnej reči — školou príťažlivou, znásobovanou umeleckým podávaním životných situácií, z ktorých si každý divák (poslucháč) vyberá a medzi nimi neraz nájde i tú svoju. Majstrovská reč herca má pritaňovať k celonárodnnej, pestovanej forme nášho jazyka.

2. Herec by mal tak pozorne naštudovať reč predstavovanej postavy, aby sa mu do nej nevplietali ani gramatické chyby (napr. *Dieľčatá to majú radi* [písané rady], a nie *radí* [písané radi] — porov. *ony*, *samy*, *hodny* [vyslov sami, oni, hodni s tvrdou spoluhláskou n]). *Dnes večer končia* — maľo byť *končia sa* — *priadky u Barborášov*; *Prišiel som s anjelikom*, a to ešte s dvomi

— malo byť s dvoma; len tento tvar uznáva norma pri ohýbaní základnej číslovky dva. Ako vidieť, herec sa má pozorne pridŕžať jazykovej normy vo všetkých jazykových plánoch, nielen v okruhu zvukovej (v tom i melodickej) realizácie výpovede.

3. Popri výslovnostných javoch a na ne poukazujúcich požiadavkách, ktoré sme spomenuli v správach z Martina a z Košíc (napr. viacej pozornosti dvojhľáske *yo* po perniciach; nepokladaj uvoľnenú výslovnosť typu „*to son zvedaví*“ za základnú, nepriznakovú; dodržiavanie zdvojenej čiže predĺženej výslovnosti spoluuhlások, ako je to aj v imperatíve *poťte!*), stretáme v DJZ v Prešove i špeciálne krajové odchýlky od spisovnej výslovnostnej normy: a) skracovanie dlhých samohlások (resp. slabikotvorného *r*, *l*) i naopak ne-náležitú dĺžku („*v jeho mēňe*“ v hre Kráľ Ján) a b) výslovnosť s redukovaným vokálom (samohláskovým pazvukom) typu „*mlačať, vratošiťe*“ *deti*. — Na túto výslovnostnú odchýlku treba dávať veľký pozor, lebo neprijemne narúša estetický dojem z reči.

Poznámka: Pozoruhodná je redukcia dĺžky v pritakávacej časti *áno*. (Možno ju zbadať vo všetkých našich divadlách.) Vo väčšine prípadov ju nepokladáme za dosť oprávnenú, dostatočne motivovanú.

4. Ako náznak stavovskej charakteristiky hodnotíme rozdiel medzi výslovnosťou mena *Goethe* v hre *Povýšenie: riaditeľ* (Št. Petrák) vyslovuje *Göte*, naproti tomu jeho utiahnutý archívár (A. Trón) *Géte*.

5. Pri pozornom načúvaní možno zachytíť aj výslovnostné individualizmy. Takýmto prvkom je vyslovovanie *m* namiesto *n* na konci slov, napr. *aspom kúsok* namiesto *aspon kúsok* (v muzikáli *Ľad komediantov*); je to akýsi pendant výslovnosti úžinového *n* namiesto *m* (porov. spomínané *to son zvedaví*). Sú to zvyšky nárečovej výslovnosti. Pravdaže, môžu sa použiť len ako neutrálna charakteristická črta reči.

V diskusii po referáte sa ukázalo, že pri výskume javiskovej reči v širšom zmysle je poučné sledovať tú istú hru vo dvoch alebo niekoľkých inscenáciách (pozri košický a prešovský variant Solovičovho Meridiánu). Okrem toho sa upozorňovalo (D. Trnčíková) na nesprávnu informáciu zo školských kruhov o výslovnosti typu „*z ním, z nami*“. (Táto krajová výslovnosť sa v Prešove dôrazne vyhlasovala svojho času za správnu.) Z tohto diskutujúci uzavierali, že výslovnosti treba venovať pozornosť v prvom rade v škole, ba už v predškolskej výchove.

Aj v Prešove sa výskum javiskovej reči prijíma s porozumením a vyvoláva živú aktivitu.

G. Horák

Ks

Jazyková stránka knižky Zábrana pracovných úrazov v poľnohospodárstve a ich odškodňovanie

(Autori: Ž. Brezovská, J. Lalík, J. Matúš, vydala Slovenská štátnej poisťovňa, gen. riad. v Bratislave, vyd. kníh a časopisov, 1968)

Pri posudzovaní jazykovej stránky uvedenej publikácie* pôjde nám o dve veci: po prvej si všimneme, ako sa v knižke pracovalo so synonymami (to bude praktická aplikácia niektorých záverov z prednášky o synonymách na konkrétnom teste), po druhej stručne posúdime celkovú jazykovú úroveň knižky.

1. Pri rozbore textu z hľadiska využitia synonym musíme mať na pamäti, o aký text ide. Synonymá sa totiž neuplatňujú v každom štýle rovnako, hoci patria k základným štylistickým prostriedkom. Najviac sa využívajú v umeleckom štýle, kde autor vyjadruje svoj osobný postoj a svoj citový vzťah ku skutočnosti. Ináč sa pristupuje k synonymám vo vecnom teste, najmä v náučnom a administratívnom. Pri posudzovanej knižke ide práve o takéto typy textov: prvá a tretia časť reprezentuje typický administratívno-právny štýl, stredná časť má výrazné črty odborného (náučného) štýlu z oblasti poľnohospodárstva. Vyjadrovanie v administratívnom i odbornom (náučnom) štýle je strohé, zdôrazňujú sa fakty, nevyjadruje sa subjektívny postoj autora. V protiklade s umeleckým štýlom sa zvyčajne vyžaduje, aby sa termíny nestriedali, teda synonymá sú tu skôr neželateľné. Možno konštatovať, že tieto základné požiadavky sa v teste dodržiavajú, hoci pri pozornejšom čítaní nájdú sa tu nepresnosti. Napr. pri ustálenom termíne *choroba z povolania* (tentotérmin sa používa v teste pomerne často) spomína sa na jednom mieste *nemoc z povolania* (s. 25). Takéto striedanie nie je na mieste. Za správne pokladáme použitie terminologickej dvojice *točovka — sústruh*. Autor (alebo azda redaktor) tiež slová nestrieda, ale pri prvom použití termínu *točovka* (s. 126) uvádzia v zátvorke synonymum *sústruh*. Ďalej už sústavne používa iba výraz *točovka*, čím naznačuje postavenie tohto termínu v spisovnom jazyku.

Na niektorých miestach sa mohli lepšie využiť významové odťienky synonym. V publikácii sa napr. používa iba slovo *vývoj*, akoby v slovnej zásobe nejestvovalo aj slovo *vývin*. Slovo *vývoj* sa dobre použilo v tomto kontexte: *to isté platí aj pri vývoji a výskume* (s. 13); tu sa výraz *vývin* nedá použiť. Pri spojení *vývoj vedecko-technickej revolúcie* (s. 4) možno uprednostniť slovo *vývin*.

I keď jednoznačnosť, strohosť odborného a administratívneho štýlu zabraňuje využívať synonymá vo väčšej miere, predsa je v teste ešte dosť jazykového materiálu, v ktorom sa výber synonym dá uplatniť. Známa šedivosť a schematicosť administratívneho štýlu by sa zmiernila, keby sa pri slovách neterminologickej povahy vyberali výrazy živé, také, ktoré v súčasnej spisovnej slovenčine nemajú prichut' knižnosti, „papierovosti“ alebo zastara-

* Tento posudok bol súčasťou prednášky *Synonymá v slovenčine*, prednesenej pracovníkom vydavateľstva Príroda 25. V. 1975.

nosti. Na daktorých miestach takéto úsilie aj badať, napr. popri príslovke *včítane* používa sa aj synonymum *vrátane* (napr. s. 17, 42). Uprednostňuje sa i výraz *správanie* (s. 37) namiesto *chovanie*, ktoré v tomto význame vlastne už zo spisovného jazyka vypadáva. Používa sa sloveso *spravovať* (s. 23) nam. *riadit*. V prevažnej časti textu však takúto prácu so synonymami nebadat. Naopak, prednosť sa dáva slovám, ktoré majú v súčasnom spisovnom jazyku zreteľnejšiu pečať knižnosti, príznak zastarávania, istej meravosti v porovnaní s ich živšími, dynamickejšími synonymnými náprotivkami. Textu by bolo prospelo, keby sa tieto dvojice boli aspoň striedali. Uvedieme niekoľko takýchto dvojíc, pričom sa člen uvádzaný na prvom mieste použil v texte: *snaha — úsilie; rôzny — rozličný, rozmanitý; zvlášť — osobitne; neustále — ustavične, jednodostajne, neprestajne; považovať — pokladat; obvyklý — zvyčajný; schôdzka — schôdza; to znamená — to znači; samozrejme — prirodzene, pravda, pravdaže; za účelom — s cieľom; obe — obidve*. Tu by bolo možno spomenúť aj cudzie slová oproti domácim: *charakter — ráz; existovať — jestvovať* a ī.

Synonymia ako jazykový jav sa netýka iba lexiky, teda slovnej zásoby, ale i gramatiky. Pri tvorení slov a pri tvaroch slov často stojí oproti sebe dvojice odlišujúce sa navzájom rozličnou štylistickou hodnotou. Aj výber z takýchto prostriedkov určuje celkové vyznenie textu. V súčasnom spisovnom jazyku sa ako praktickejšie uprednostňujú kratšie tvary slovies z dvojíc typu *doplňať — doplňovať*. V posudzovanej knižke majú však prevahu dlhšie tvary. Popri jednotlivom použití tvarov *doplňať, prerokúvať* nachodíme podoby *nahradať, prerokovávať, zahrňovať, zdržovať sa, spracovať, uhradzovať, pripojiť* namiesto *nahrádať, prerokúvať, zahrňať, zdržiavať sa, spracovať, uhrádzať, pripájať*. Ďalej prípona -iško. Preto sa mala uprednostniť podoba *schodisko, schodiskový* namiesto *schodište* (s. 85), *schodištný* (s. 81). Ináč je to pri slove *stanovište* (s. 117); tu slovo *stanovisko* má aj iný význam, takže prípony majú aj rozlišovaciu funkciu.

2. Pri posudzovaní textu zo všetkých stránok treba ešte raz pripomenúť, že tu ide o dva druhy textov: administrativno-právny a odborný. Za rozdielou úrovňou obidvoch druhov textov cítí aj rozličných autorov. Napriek očividnému úsiliu podávať jasne a zrozumiteľne rozličné predpisy a vysvetlenia o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci predsa práve tu je v texte najviac problematických miest. Vety sú často umelo konštruované tak, aby vyjadrili čo najviac faktov. Dakedy takéto konštrukcie hraničia až s nezrozumiteľnosťou. Napr.: *Výhodou tohto poistenia je, že v prípade smrti poisteného začne sa dieťaťu vyplácať dochodok vo výške 20% z poistnej sumy po dobu, ktorú by malo platiť poistné, prestáva ďalšie platenie poistného a poistná suma na dožitie sa i v tomto prípade vyplati* (s. 152). Iný príklad: *Ak by sa dieťa narodilo až po jeho (t. j. pracovníkovej) smrti, ktoré bolo v čase smrti počaté, patrí mu toto odškodenie vo výške 5000 Kčs* (s. 50). Na tejto vete vidiet, ako je dôležité kontrolovať, aby aj zaužívané právnické formulácie mali všeobecnú jazykovú zrozumiteľnosť a jasnosť. Vzťažná veta *ktoré bolo v čase smrti počaté* je v uvedenom súvetsí chybne použitá nielen zo syntaktickej stránky, ale je chybná aj z vecnej (logickej) stránky.

Neobratne a nejasne formulovaná je takáto veta: *Za porušenie predpisov sa považuje aj neplnenie záväzných pokynov daných nadriadenými orgánmi zo strany pracovníkov organizácie* (s. 55). Túto myšlienku možno vyjadriť oveľa jednoduchšie: *Za porušenie predpisov sa pokladá aj to, ak pracovníci organizácie neplnia záväzné pokyny, ktoré im dávajú nadriadené hospodárske orgány.* Štylistickej jasnosti nepridávajú ani také neživé zvraty ako *v zmysle vyššie uvedeného* (s. 142), *pod vplyvom takýchto skutočností* (s. 64), *zabezpečená bezpečnosť* (s. 80) ap. Štylistických a štylizačných nedostatkov je v texte viac, no ide o vety veľmi dlhé, nemožno ich na tomto mieste citovať.

V druhej časti knižky niet chýb takéhoto druhu. Iste to vyplýva aj z povahy textu, v ktorom sa krátkymi, jasne formulovanými vetami a dobre použitou poľnohospodárskou terminológiou opisujú zdroje pracovných úrazov.

Syntaktická stránka textov, teda skladba viet súvisí vlastne so štylistikou. Aj tu možno v daktorých prípadoch vyčítať pretaženie skladby, napr. neobratné hromadenie vztažných viet so zámenom *ktorý*. Príklad: *Časť pílového kotúča pod stolom stroja, ktorá nie je chránená nástavcom odsávacieho zariadenia, musí sa chrániť krytom, ktorý znemožňuje náhodný dotyk pracovníka so zubmi kotúča* (s. 134). Druhú vztažnú vetu možno ľahko nahradíť príčastím: ...*krytom, znemožňujúcim náhodný dotyk*... Inde takéto vety treba rozčleniť do viacerých celkov.

Neúnosný je výskyt konštrukcií s opisným pasívom. Hoci práve v odborných textoch má opisné pasívum svoje najvlastnejšie miesto, predsa ho nemožno klásiť ta, kde je aktívne vyjadrenie nielen možné, ale i prirodzenejšie, zrozumiteľnejšie. Príklady: *Náhrada za stratu... sa vypláca odo dňa, keď bol pracovník lekárom uznaný za práceneschopného...* (s. 43) nam. keď lekár uznal pracovníka za práceneschopného. Alebo: *Úrazy, ktoré sa stanú na ceste do zamestnania a späť (,) nie sú z hľadiska odškodňovania považované za pracovný úraz* (s. 34) nam. nepokladajú sa za pracovný úraz. Primerane sa opisné pasívum používa v takejto vete: ...*pracovník bol s týmto predpisom, ktorý porušil, podrobne oboznámený* (s. 35).

Jedna z najčastejších chýb v knihe je nenáležité používanie príčinnej predložky pre namiesto cielovej predložky *na*. Príklady: *opatrenia pre zlepšenie starostlivosti* (s. 9) nam. *na zlepšenie; plán pre nasledujúce obdobie* (s. 10) nam. *na nasledujúce obdobie; smernice pre tento účel* (s. 11) nam. *na tento cieľ; základ pre udanie výšky* (s. 45) nam. *na udanie výšky; predpoklady pre uplatnenie v živote* (s. 46) nam. *na uplatnenie v živote; pre splnenie podmienok* (s. 50) nam. *na splnenie podmienok; osvetlenie pre rôzne účely* (s. 90) nam. *na rozličné ciele; posudky pre odškodenie za bolest* (s. 44) nam. *na odškodenie za bolest* ap. Vo viacerých prípadoch sa použila aj správna predložka: *slúžiť na spojenie pracovísk* (s. 84), *chodby na príchod a odchod* (s. 84). — Predložka *mimo* sa popri správnom použití v spojení s 2. pádom (*mimo priestor*) použila aj nesprávne so 4. pádom: *mimo zorný uhol* (s. 109, 110).

Pri syntaktických chybách treba spomenúť aj nesprávne použitie daktorých spojok. Je to napr. chybné použitie spojky *že* vo vztažnej vete: ...*pracovník vie, že kto za ňu zodpovedá* (s. 52). Tu zámeno *kto* preberá aj funkciu spojky, preto je spojka *že* nadbytočná. Stálym problémom v jazykovej praxi je

chybné používanie optytovacej zámennej príslovky *kedy* namiesto časovej spojky *ked'*. V knižke sa vyskytla iba jedna takáto chyba, ale to vari skôr preto, že časové vety sa tu používajú zriedka. Ide o vetu (*Lehota*) *sa začína od prvého dňa roku nasledujúceho po tom, kedy poistovňa družstvu oznámila, že jej vyplati viac, alebo kedy refundáciu vykonal* (s. 148). Patrí sem základná časová spojka *ked'*, lebo vtedajšia veta nevyjadruje otázku.

Napokon spomenieme ešte daktoré lexikálne a tvaroslovné nedostatky knižky. Používa sa vyjadrenie *zdravotne nezávadný* (s. 16) nam. *zdravotne neškodný, zdravotne bezchybný* (toto posledné spojenie sa napokou používa na inom mieste knižky); *zistené závady* (s. 10, 14, 123) nam. *zistené chyby, nedostatky*. Používa sa termín *kárne opatrenia* (s. 11, 25) nam. *disciplinárne opatrenia; sloveso podielat sa* (s. 61) nam. *zúčastňovať sa, mať účasť, opomenutie* (s. 68) ham. *zabudnutie; nedbalosť* (s. 68) nam. *nedbanlivosť; liknavosť* (s. 61) nam. *pomalosť, preťahovanie, vágavosť* ap.; *náhodilé zaťaženie* (s. 81) sa používa popri správnom termíne *náhodné zaťaženie* (s. 87), *celkom 6 dielov* (s. 49) nam. *spolu (dovedna) 6 dielov; naviac* (s. 143, 148) nam. *navyše; doba* (s. 51) vo význame kratšieho časového úseku nam. *čas; dozorečia činnosť* (s. 26) nam. *dozorná činnosť; strojárenska komisia* (s. 101) nam. *strojárska komisia; cesty pre peších* (s. 84) nam. *cesty pre chodcov alebo chodníkov*; používa sa *významovo hmlisté, nejednoznačné sloveso vytypovať: úlohy sú rámcovo vytypované* (s. 9) nam. *vymedzené, určené*.

Z jednotlivých chyb spomenieme ešte chybné použitie predložky *vo* pred príslovkou *vnútri*, napr. *vo vnútri aj vonku* (s. 90) nam. *vnútri aj vonku*; inde *vnútri* má funkciu predložky: *vo vnútri priestoru* (s. 96) — preto ani tu netreba klásiť predložku *vo*. — V jednom prípade sa zvratne sloveso *skončiť* sa použilo ako nezvratné: *ked' mala skončiť výchova* (s. 42) nam. *ked' s a mala skončiť výchova*. Chybne sa použilo slovo *ošipáreň* v podobe *v ošipáraňach* (s. 82) nam. *v ošipáráňach*.

Pomerne častou chybou v knižke je nesprávne kladenie čiarok. Na tomto mieste nemožno rozoberať všetky prípady, spomenieme aspoň jeden, najčastejší. Neoprávnene sa kladie čiarka v jednoduchej vete medzi podmet a prípadok: *Na základe takéhoto hlásenia — upozornenia — príslušný vedúci pracovník, (!) musí zabezpečiť odstránenie závad* (s. 16). *Kľové hriadele bez vhodného krytu, (!) môžu spôsobiť ťažké úrazy* (s. 112). *Spojením dvoch alebo viacerých základných skupín poistení do jednej poistnej zmluvy, (!) vznikne združené poistenie* (s. 152). — Inde zasa chyba čiarka, najmä *ked* ide o vloženú vtedajšiu venu: *Zariadenia (,) ktoré slúžia na osvetlenie, musia byť ľahko prístupné* (s. 94).

Ostatné nedostatky v pravopise sú okrajové, zaprísnené viac nepozornosťou ako nevedomosťou, preto sa im tu nebude venovať.

To, že sme sa pri posudzovaní knižky sústredili zväčša na chyby, nemá byť znižovaním práce redaktorov ani autorov, vyplýva to skôr z cieľa takéhoto jazykového posudku.

M. Pisárcíkoviá

Poznámka o jednej mystifikácii

Vydavateľstvo a nakladateľstvo Mladá fronta pripravilo v minulom roku (1974) už 3. vydanie knihy Z. Galušku *Slovácko sa súdí*. Autor do nej zaradil niekoľko úsmevných príbehov zo súdnych siení napísaných slováckym nárečím. Umeleckú úroveň textov na tomto mieste komentovať či hodnotiť nemožno; treba sa však pristaviť pri daktorých prinajmenšom svojráznych tézach a konštatovaniach, ktoré sa zjavujú v doslove k tomuto súboru ľudových príbehov.

Československí jazykovedci v posledných rokoch vyvrátili buržoázne idealistické koncepcie a dokázali nesprávnosť unifikačných česchoslovakistikých teórií, ktoré sa rozvíjali v buržoáznej spoločnosti po r. 1918. Preto prekvapuje, že redakcia mládežníckeho vydavateľstva umožnila publikovanie nesprávnych názorov, ktoré zjavne vychádzajú z oficiálnej ideológie predmníchovskej republiky. Autorom doslovu je nedávno zosnulý dr. Jan Húsek, ktorý získal doktorát na Filozofickej fakulte UK v Bratislave r. 1922 ako prvý kandidát; jeho jazykovedné vzdelanie determinovali učitelia, ktorí spoluutvárali teóriu o jednotnom československom jazyku a jednotnom československom národe. Konštatovania a štylizácie, ktoré sa publikujú v doslove knihy, sú v dnešnom spoločenskom kontexte neželateľným anachronizmom.

Autor doslovu (a na počudovanie ani zodpovedný redaktor knihy) neberú zreteľ na výsledky a poznatky, ku ktorým dospela marxisticky orientovaná česká a slovenská jazykoveda. Tažko si predstaviť, ako sa ešte r. 1974 môže hovoriť o československej reči! Ignorujú sa nové klasifikácie českých nárečí a slovácke nárečie (podľa najnovších výskumov sa vyčleňuje ako podskupina východomoravských nárečí) sa vyhlasuje za „opravdu ústredné nárečí česko-slovenskej reči, ktoré by se mohlo státi společným spisovným jazykem Čechov a Slovákov, neboť se mnoho neliší od staré češtiny a Slováci uheršti (v texte doslovu viackrát v úvodzovkách) jí jistě dobře rozumějí!“ Takéto formulácie sú neprimerané a neúnosné odborne i politicky, nemajú miesto v knihe, ktorá vychádza v náklade 80 tisíc výtlačkov a dostáva sa teda do rúk širokému okruhu čitateľov. Nevedecký a pomýlený je aj pokus vysvetľovať používanie „českoslovenčiny“ ako úsilie priblížiť sa slovenskému čitateľovi („autor chtiel však patrně psati nejen pro Čechy, ale i pro Slováky“).

V referátoch na celoštátnom seminári jazykovedcov komunistov 17. mája 1973 sa zdôraznilo, že v publicistike treba vysvetľovať problematiku česko-slovenských jazykových kontaktov, reagovať na nesprávne, zastarané a nacionalisticky podfarbené názory, bojovať proti ignorovaniu zreteľa na slovenčinu v Čechách. V zmysle týchto požiadaviek treba odsúdiť aj propagáciu reliktívnych názorov vo vydavateľstve, ktoré má nepochybne iné ciele a úlohy. V prípadných ďalších vydaniach knihy *Slovácko sa súdí* sa treba od nevedeckých formulácií doslovu jednoznačne a definitívne dištancovať. Sú zásadne cudzie nášmu socialistickému dnešku.

I. Ripka

SPYTOVALI STE SA

Nezábudka — žabie očko: Čitateľka J. G. z Bratislavы sa nás opýtala, prečo sa *nezábudka* volá aj *žabie očko*.

Ludové názvy rastlín rovnako ako aj názvy húb bývajú často metaforické, prenesené. To znamená, že sa isté poznávacie znaky rastliny prirovnávali k iným známym predmetom, zvieratám, vtákom alebo k časťam ľudského, resp. zvieracieho tela.

Nezábudka močiarna (*Myosotis palustris*) rastie v mokrinách pri vode, a preto je prirodzené, že jej nápadné, jasné modré kvietky sa porovnávali s očami najznámejších vodných tvorov, žiab alebo rýb. Istú úlohu pritom zohrala aj voľakej rozšírená povera, že nezábudky vyrastajú z duši týchto zomierajúcich tvorov. Názvy tohto typu sú veľmi starobylé a sú rozšírené aj v iných slovanských jazykoch, napr. v češtine, polštine, bielorusštine, srbochorvátkine. Niekedy sa prenášali aj na iné divo rastúce rastlinky s výrazným modrým kvetom, najmä na veroniku.

Neboli to, pravda, iba rastliny s modrým kvetom, ktoré sa v ľudovej predstavivosti spájali s pojmom oko. Tak združeným názvom *vranie oko* sa v slovenčine rovnako ako aj v ostatných slovenských jazykoch už oddávna pomenúva *vranie oko štvorlisté* (*Paris quadrifolia*). To má na konci stvola medzi štyrmi listami červenomodru bobuľku podobnú čučoriedku. Pretože rastlina je jedovatá, nazývali ju *vlčia jahoda*. Aj pomenovanie *vranie oko* sa pôvodne pravdepodobne vzťahovalo na plod a až neskôr na celú rastlinu. Kontamináciou obidvoch názvov vzniklo pomenovanie *vlčie oko*, ktorého frekvenčia bola však oveľa nižšia. Druhotne sa názov *vranie oko* prenáša aj na iné, predovšetkým jedovaté rastliny s charakteristickými modrými plodmi, ako na *lulkovec zlomocný* (*Atrapa belladona*), *Iułok* (*Solanum*) a pod.

Tretí typ predstavujú názvy *volské/volové/volie oko*, ktorými sa označovali rastliny s pomerne veľkým žltým kvetom. V stredovekých herbároch tak zvyčajne nazývali *volské oko vŕbolisté* (*Buphthalmum salicifolius*), ktoré sa využívalo v lekárstve. Aj názvy tohto typu nájdeme v mnohých európskych jazykoch. Vznikli však nezávisle od seba prekladom (kalkovaním) stredolatinškeho pomenovania *oculus bovis*, pužívaného v herbároch.

Neskôr sa mená tohto typu prenášali aj na iné rastliny s príznačným žltým kvetom, ako je *králik* (*Chrysanthemum leucanthemum*), *záružlie* (*Caltha palustris*) alebo *divozel* (*Verbascum Th.*).

Zriedkavo sa s podobnými názvami stretáme aj pri iných, zvyčajne menej známych rastlinách.

Najzaužívanejšie z týchto mien, *vranie oko* a *volské oko*, sa dokonca prevezali aj do oficiálnej slovenskej botanickej nomenklatúry, hoci sa odborný jazyk takýmto dvojslovným metaforickým názvom spravidla vyhýba. Zachovávajú si totiž priznak ľudových názvov a nemožno od nich tvoriť príslušné prídavné mená ani prípadné ďalšie odvodeniny.

M. Majtánová

Mená Marián a Beáta. — Tieto prevzaté mená sú v súčasnosti u nás pomerne časté. Stretávame sa pri nich s kolísaním vo výslovnosti a pravopise, najmä pokial ide o dĺžku. Ako sa píšu, s dlhým, alebo s krátkym *a*?

Obidve tieto rodné mená možno začleniť do radu mien, ktoré majú rovnaké zakončenie a ktoré majú rovnakú kvantitu (dĺžku), a preto nie sú svojou formou dajako osihotené.

Meno *Marián* je odvodnené od ženského mena *Mária* príponou *-án* (pred touto príponou je samohláska *i*). Podobne sú zakončené a majú paralelné ženské podoby aj mená *Felicián* (*Felicia*), *Florencián* (*Florencia*), *Emilián* (*Emilia*), *Klaudián* (*Klaudia*), *Lucián* (*Lucia*), *Cecilián* (*Cecilia*). Aj iné mená na *-ián* majú na konci dlhé *á*, napr. *Adrián*, *Cyprián*, *Damián*, *Florián*, *Kristián*, *Domicián*, *Maximilián*. Dlhé *á* majú aj mená so zakončením *-án*, pred ktorým je spolihláska, napr. *Jordán*, *Kajetán*, *Zoltán* (ale meno *Koloman* má krátke *a*), *Kolumbán*. Z toho vyplýva, že dlhé *á* je v menách na *-ián* a *-án* pravidelné, a preto sa má písat a vyslovovať aj meno *Marián* s dlhým *á*.

Ženské meno *Beáta* je latinského pôvodu (používa sa aj doslovny preklad — kalk — *Blažena*). V latinčine je to pôvodne prídavné meno so zakončením *-ata* (mužský rod *-atus*), v ktorom je prvé *a* dlhé. S dlhým *á* sa píšu a vyslovujú aj iné mená s koncovým *-áta*, napr. *Agáta*, *Amáta*, *Renáta*, *Anunciáta*. V mene *Donáta* je dlhé *á* už v mužskej podobe *Donát*, podobne je to aj v mužskom mene *Renát*. Pred zakončením *-ta* môže byť aj dlhé *é*, napr. *Margáreta*, *Léta*. Ako vidieť, písanie dĺžky v menách s koncovým *-áta* je pravidelné.

V mene *Marián* sa píše a vyslovuje dlhé *á* podobne ako v iných menách na *-ián*, takisto v mene *Beáta* máme dlhé *á* zasa podobne ako v iných ženských menách na *-áta*.

K. Palkovič

NAPÍSALI STE NÁM

Teenager

Prvý raz som čítal toto pre mňa neznáme slovo v nemeckom texte a s veľkým začiatocným písmenom: *Teenager*. Keď má sklamali nemecké slovníky, starý aj nový, siahol som s úspechom za Anglicko-slovenským slovníkom (1968, s. 1217): zistil som, že je to „chlapec alebo dievča (od 13. do 19. roku“. Onedlho som to slovo čítal v slovenskom teste a neskôršie aj v českom, takže som si ľahko domyslel, že sa slovo stalo módnym, pretože si mnohí Ľudia myslia: „Budeme sa vznešene vyjadrovať, aby nás tí menej múdrí obdivovali.“

Otázka je však, či toto módne slovo potrebujeme a či by sme to isté nemohli vyjadriť aj svojsky. To, že slovo *teenager* treba objasňovať, dokazuje aj

článok *Limonáda a teenageri* (Expres, 1974, č. 41, str. 15), prevzatý z francúzskeho originálu (*Lectures pour tous*, Paríž). Prekvapilo ma, keď som vi-del pod textom grafom J. V. O., ktorý predsa v slovenčine sám používam ako iniciálky dvoch mien a priezviska... Francúzsky autor pekne objasnil vznik nového slova a ďalej o ňom piše: „Ani v jednom jazyku okrem angištiny nie súhrnného výrazu na mládež od trinástich do devätnásťich rokov.“ Predsa vari len je v polštine: *nastolatki*. Podľa zakončenia „-nasty“ v číslovkách 11–19.

Súhrnný výraz nie je, ale to isté možno vyjadriť aj dvoma slovami: *dospievajúca mládež* (v maďarčine *serdülő ifjúság*). Aj tento termín zahrnuje mládež obojeho pohlavia v uvedenom veku. Za mojej mladosti malé slečinky označovali v slovenskej intelligentskej spoločnosti nemeckým slovom *bakfis*. Mládenčekov v tom istom veku asi neoznačovali nijako. Je to pravdepodobne to isté, čo Česi rozumeli pod menom *žabka*. Aj maďarský cudzojazyčný slovník Bélu Kelemenou s úvodom z r. 1910 (s. 17) pozná nem. výraz *bakfis, backfisch* n: *serdülő lány, 14–16 éves fruska* (= dospievajúce dievča, 14–16-ročná žabka).

Slovo *teenager* nie je asi v angličtine dávneho pôvodu, lebo Vilíkovského Anglicko-slovenský slovník (1946, s. 564) má len: „teens (týnz) roky medzi 13–20“. Slovenská autorka Zlata Dôňčová anglický pojmom svojsky vyjadriala dvojslovným termínom *kozacie roky*. Týkalo sa to jej hrdinky v diele, o ktorom sa rozhovorila s ňou Hana Suchá v Slovenke. (Nadpis je *O netýkavkách* a rozhovor sa vzťahuje na kritický vek, ktorý sa po anglicky označuje *teenager*.) Vychádzam z termínu Z. Dôňčovej, ale zdá sa mi, že *kozacie roky* sa vzťahujú na dospelých jednotlivcov, a nie na tých 13–19-ročných, ktorí ešte len dospievajú. Popri slove *koza* je tu ešte *kozla*, ktoré by presne vystihovalo *teenagerský vek*. (Deminutívum *kozliatko* by sa potom týkalo jednotlivcov pod 13 rokov.) Ak teda chceme vystihnúť dnes módnym výraz *teenager* slovenskými slovami, je tu naporúdzi starší termín *dospievajúca mládež*. Ak by sme to chceli povedať modernejšie a s nádyhom humoru, prichádza do úvahy vyjadrenie *kozľacie roky*.

J. V. Ormis

Dodatok k príspevku o slove *teenager*

K príspevku J. V. Ormisa treba pripojiť tri poznámky.

1. Slovo *teenager* nie je v angličtine také nové, ako sa nazdáva J. V. Ormis, opierajúci sa len o anglicko-slovenské slovníky. Websterov slovník uvádzá heslo *teenager* s vysvetlením „osoba v rokoch končiacich sa na -násť“ (*in his teens*), slovník Britannica ho vysvetľuje ako „osoba vo veku -násť“ (od *teen age*), príčom *teen age* vysvetľuje ako „vek od 13 do 19 rokov“, adolescencia. V uvedených slovníkoch sa uvádzajú aj heslá *ten age*, *ten-aged* ako prídavné mená. Ale ani k jednému z týchto slov sa nepripája nijaká obmedzujúca štýlistická poznámka. Z toho vyplýva, že v angličtine nemajú nijaké štýlistické zafarbenie. To azda dostávajú až pri preberaní do iných jazykov, a teda možno aj v slovenčine.

2. Nevidíme potrebu ustáliť dokonca istú stupnicu expresívnych názvov podľa návrhu J. V. Ormisa, totiž *kozliatko* — *kozla* — *koza*. Nejde predsa o odborné termíny, ale o výtvory jednotlivých autorov — prozaikov. Preto ak nejaký autor použije napr. spojenie *kozacie roky*, nemožno mu to zazlievať, ani mu dokazovať, že by mal používať spojenie *kozľacie roky*. Slangové i hovorové slová a výrazy sa vymykajú akejkoľvek jazykovednej kódifikácii.

3. Okrem toho spojenie *kozacie roky* nemožna použiť na označenie osoby, ako je to pri slove *teenager*, ale celého obdobia. Slovo *teenager* je v slovenčine mužského rodu, slová navrhované J. V. Ormisom sú ženského, resp. stredného rodu.

J. Horecký

---

* Poznámka autora článku *Znelostná asimilácia*: Počas tlače tohto článku vyšlo 5. číslo SR 40, 1975, v ktorom je príspevok E. Paulinyho Protiklad znelosť — neznelosť v stavbe slova a tvaru v slovenčine (s. 257—265). E. Pauliny sa v ňom z fonologického hľadiska dotýka okrem iného aj problematiky *v*. Jeho interpretácia sa zhoduje s tým, čo o hláskach *v* — *w* z fonetického a ortoepického hľadiska hovoríme v tomto príspevku, ale aj s tým, čo sme o nich napísali v Kultúre slova v článkoch Spoluhláska *v* a jej varianty I, II (Kráľ, 1974). E. Pauliny tu okrem iného píše: „Spoluhláska *v*, okrem pozície na začiatku slova pred spoluhláskou, funguje ako sonóra... bez ohľadu na to, či je to predpona alebo nie... Proti tomu v pozícii na začiatku slova pred spoluhláskou má spoluhláska *v* charakter šumovej spoluhlásky...“ (s. 258—259). Ďalej píše, že „spoluhláska *v* (má) podvojný charakter: na začiatku slova pred spoluhláskou sa správa ako šumová párová spoluhláska, ale vnútri morfém sa správa ako sonóra“ (s. 260).

Obsah 9. ročníka

Băčvarov J., Jazyková kultúra v Bulharsku	—	—	—	—	—	193
Bagin A., Alexander Matuška (1910—1975)	—	—	—	—	—	257
Laco Novomeský	—	—	—	—	—	33
Bosák J., Nová etapa v rozvoji marxistickej jazykovedy	—	—	—	—	—	321
Dvorník L., Z písania čiarky	—	—	—	—	—	84
Gregor V., Ekónomia a redundancia v jazyku	—	—	—	—	—	113
Horák G., Zo zázemia jazykovej kultúry	—	—	—	—	—	289
Horecký J., Jazyk v rozhlase a televízii	—	—	—	—	—	65
Jazykové predpoklady ekonomickej propagandy	—	—	—	—	—	225
Kačala J., Socialistická spoločnosť a spisovný jazyk	—	—	—	—	—	3
Kráľ Á., Ešte raz o zdvojených spoluhlásach	—	—	—	—	—	272
Spoluhlásky <i>t, d, n, l — t, d, ň, l</i> v domácich slovách	—	—	—	—	—	46
Spoluhlásky <i>t, d, n, l — t, d, ň, l</i> v prevzatých slovách	—	—	—	—	—	101
Tvrde a mäkké spoluhlásky	—	—	—	—	—	9
Zdomáčňovanie cudzích slov a výslovnosť <i>t, d, n, l — t, d, ň, l</i> v prevzatých slovách	—	—	—	—	—	68
Z problematiky intonácie	—	—	—	—	—	300
Zdvojené spoluhlásky I	—	—	—	—	—	148
Zdvojené spoluhlásky II	—	—	—	—	—	200, 238
Znelostná asimilácia	—	—	—	—	—	334
Marsinová M., Adjektíva a adverbiá typu <i>benkovský, (po) benkovsky</i> u Alexandra Matušku	—	—	—	—	—	264
Zameniteľné členy v ustálených spojeniach	—	—	—	—	—	296
Mistrík J., Falošná intonácia v ústnych prejavoch	—	—	—	—	—	145
Hodnota slova v situácii	—	—	—	—	—	43
Hysteron proteron	—	—	—	—	—	235
Nedôslednosti pri väzbe textu	—	—	—	—	—	15
Paralely medzi populárnym a vedeckým textom	—	—	—	—	—	269
Pleonastické vyjadrovanie	—	—	—	—	—	197
Proxemika a štýlistika	—	—	—	—	—	107
Rečnícke prvky v súčasných novinárskych textoch	—	—	—	—	—	73
Štýlistika slávnoštenného prejavu	—	—	—	—	—	293
Mláček J., O jazyku diel Alexandra Matušku	—	—	—	—	—	260
O slovenskej frazeologickej terminológii	—	—	—	—	—	228
Z problematiky slovenskej frazeologickej terminológie	—	—	—	—	—	326
Z terminológie slovenskej frazeológie	—	—	—	—	—	136
Novomeský L., K problémom vývoja spisovnej slovenčiny	—	—	—	—	—	35
Obert V., Text svadobných telegramov	—	—	—	—	—	243
Ondruš Š., Slovná čelač <i>čup-a, čub-a, kup-a a čepiec, kučma</i>	—	—	—	—	—	307
Prokop J., Niektoré otázky štúdia slovenčiny ako cudzieho jazyka	—	—	—	—	—	79
Ružička J., Na tridsiate výročie oslobodenia	—	—	—	—	—	129
O jazyku celoštátnych učebníc	—	—	—	—	—	97
Sabol J., Niektoré kombinačné zákonitosti slovenčiny	—	—	—	—	—	110
Osobitosti pri znelostnej asimilácii v slovenčine	—	—	—	—	—	76
Spoluhláskové skupiny a fonologické protiklady	—	—	—	—	—	204

Výslovnosť spoluhlások <i>d</i> , <i>t</i> , <i>n</i> , <i>l</i> pred <i>e</i> , <i>i</i> , <i>ī</i> , <i>ia</i> , <i>ie</i> , <i>iu</i>	— — — — —	18
Zamyslenie nad vztahom výrazu a významu v poézii Laca Novomeského	— — — — —	38
S k l a d a n á J., Slovná zásoba ako odraz vývinu spoločnosti	— — — — —	131
Slovenské entomologické názvoslovie II	— — — — —	159
Slovenské entomologické názvoslovie III	— — — — —	339
Š k u l t é t y J., Poznámky k spracovaniu názvov farieb v SSJ	— — — — —	142
U h l á r V., Ľudová etymológia a toponomastika	— — — — —	155, 208
Šípä — šípie, kvieťa — kvietie a chotárne názvy <i>Dúbä</i> , <i>Tŕstia</i> a <i>Dúba</i> , <i>Zúbra</i>	— — — — —	51
Z myšlienok Alexandra Matušku o jazyku	— — — — —	258
Základné názvy z fyziky	— — — — —	168

Diskusie

D v o n č L., O správnych podobách miestnych názvov na <i>-any</i>	— — — — —	213
J a c k o J., Manila, alebo Manilla?	— — — — —	312
H o r e c k ý J., Terminológia, nomenklatúra, názvoslovie	— — — — —	354
H o r ď a n s k ý I., Sú slová <i>terminológia</i> a <i>názvoslovie</i> synonymá?	— — — — —	352
Namiesto jednej diskusie	— — — — —	352

Rozličnosti

Funkcia inštrumentálu pôvodcu vo vete (*J. Kačala*) 174 — Jogín, alebo jogista? (*P. Novák*) 24 — Chito, alebo „čito“? (*L. Trup*) 315 — Koper, Kopra (*K. Palkovič*) 58 — Makarios — Makaria, alebo Makariosa? (*J. Jacko*) 56 — Morfematické členenie slovesa *hriat* — *hrejem* (*J. Kačala*) 357 — Na veži odbili dve hodiny? (*J. Kačala*) 118 — Názvy niektorých profesíí (*J. Jacko*) 216 — Niekomu pukajú päty (*J. Ružička*) 358 — Pôle-môle (*Š. Horváth*) 87 — Podstatné mená *navážka* a *návažok* (*E. Rísová*) 357 — Pravopis spojení typu *horná Orava*, *Dolná zem* (*K. Palkovič*) 175 — Rely, rally, rallye (*M. Po-važaj*) 21 — Salút, nie Saljut, Salut, Saljut (*E. Kučerová*) 356 — Spekavý spekavost (*J. Kačala*) 314 — Tvary typu *kapry* a *komáre* (*K. Palkovič*) 245 — Uchráňte svoje dieťa pred nebezpečím (*J. Ružička*) 173 — Zádverie a závetrie (*J. Ružička*) 278 — Zemepisné názvy *Lednice*, *Sušice* a ich gramatické číslo (*K. Palkovič*) 86

Správy a posudky

Archaická slovenčina. J. Ružička	— — — — —	121
Beseda s Ladislavom Chudíkom o jazykovej kultúre. M. Filkusová	— — — — —	279
Beseda v redakcii týždenníka Železničiar. I. Masár	— — — — —	59
Ďalšia vzácná kniha A. Jurovského. J. Oravec	— — — — —	61
Hodnotenie javiskovej reči. G. Horák	— — — — —	178, 218, 361

Jazyková kultúra v reklamách a inzerátoch. I. M a s á r	— — — — —	316
Jazyková stránka časopisov <i>Chov hospodárskych zvierat</i> a <i>Záhradník</i> . J. O r a v e c	— — — — —	122
Jazyková stránka knižky <i>Zábrana pracovných úrazov v polnohospodárstve a ich odškodňovanie</i> . M. P i s á r č i k o v á	— — — — —	363
Konferencia bratislavských učiteľov slovenčiny. J. K a č a l a	— — — — —	247
Mala byť lepšia. J. R u ž i č k a	— — — — —	91
Neprimeraný prístup ku kultúre jazyka. Š. M i c h a l u s	— — — — —	280
O ďalších publikáciach vydavateľstva Prfroda. I. M a s á r	— — — — —	184
O jednej koncepcii kultúry hovoreného slova v Poľsku. J. D v o n č o v á	— — — — —	119
Poznámka o jednej mystifikácii. I. R i p k a	— — — — —	367
Poznámka o prekladoch Remarquovho Vítazného oblúka. K. S e k v e n t	— — — — —	252
Pútavé čítanie o našich dejinách. I. M a s á r	— — — — —	92
Sémantická štruktúra slovenských deverbatív. J. O r a v e c	— — — — —	317
Sila dobrého príkladu. J. B o s á k	— — — — —	248
Terminologické informačné stredisko vo Viedni. J. H o r e c k ý	— — — — —	360
Tri rázy o frazeológii. K. P a l k o v í č	— — — — —	187
Trojúsmevový miláčik. G. H o r á k	— — — — —	25
Účinný pomocník jazykovej kultúry. V. D o r o t j a k o v á	— — — — —	29
Užitočná knižka. V. B e t á k o v á	— — — — —	179
Život a dielo Zechentera-Laskomerského. G. H o r á k	— — — — —	88

S p y t o v a l i s t e s a

Ako prekladaj české slovo *kouřmo* (*E. Rísová*) 221 — Brigáda — brigádovať, brigádničiť (*J. Jacko*) 95 — Dopravár (*M. Považaj*) 286 — Dverník (*M. Považaj*) 127 — Hmoždinka, kolík, kotva (*E. Rísová*) 223 — Katovice, alebo Katovice? (*J. Jacko*) 225 — Ker, pl. kry (*K. Palkovič*) 31 — Knižnica, alebo knihovňa? (*M. Považaj*) 320 — Komářanci — Komářiania (*J. Kačala*) 282 — Kotol — v kotle, topoľ — na topoli (*K. Palkovič*) 32 — Lavoruký (*G. Horák*) 126 — Manikúrka a pedikérka (*J. Horecký*) 220 — Mäkčenie pred príponou *-in*, *-ina*, *-ino*, *-ini*, *-ine* (*J. Oravec*) 190 — Mená Marián a Beáta (*K. Palkovič*) 369 — Mikrobálny, alebo mikrobiálny? (*E. Rísová*) 286 — „Necháť sa počuf“ = ozvaf sa (*G. Horák*) 253 — Neschoopenka (*V. Betáková*) 224 — Nezábudka — žabie očko (*M. Majtánová*) 368 — O príďavnom mene *environmentálny* (*E. Rísová*) 128 — Odkalená voda, nie odsadená voda (*M. Považaj*) 64 — Odvysielat (*M. Považaj*) 256 — Pravopis mien typu Oto a Marianna (*K. Palkovič*) 125 — Slová miera, merat a ich odvodeniny (*E. Rísová*) 31 — Slová rola a rola (*K. Palkovič*) 284 — Sparfan, spartan, — spartský, spartanský (*J. Ružička*) 64 — Štvorylka, či štvorilka? (*Š. Peciar*) 254 — Úchylka a odchýlka (*E. Rísová*) 285 — Utvrdzovať sklovinu? (*M. Považaj*) 222 — Vladislav — Ladislav (*M. Majtánová*) 220 — Výslovnosť a pravopis mena *Martin* (*K. Palkovič*) 191 — Vzbúdzat hróst (*J. Oravec*) 319 — Z príležitosti, alebo pri príležitosti? (*M. Považaj*) 191

Napísali ste nám

Horecký J., Dodatok k príspevku o slove <i>teenager</i>	—	—	—	—	370
Novák P., Jeden pár párov	—	—	—	—	96
Ormis J. V., Teenager	—	—	—	—	369
Thurzo a Turzo	—	—	—	—	287

Ks

KUL
TÚRA
SLOVÁ

INDEX
1975

Ks